Prof. Dr. Mustafa Nejat Sefercioğlu

SEFERÎ'YE ARMAĞAN

Editörler
Prof. Dr. Üzeyir ASLAN-Prof. Dr. Hakan TAŞ



İKSAD
Publishing House

Prof. Dr. Mustafa Nejat Sefercioğlu

SEFERÎ'YE ARMAĞAN

Editörler

Prof. Dr. Üzeyir ASLAN, Prof. Dr. Hakan TAŞ

Yazarlar

ALIŞOVA DEMİRDAĞ, Elza
ALKAN, Sevim
ASLAN, Üzeyir
ATALAN, Soner
AVCI, İsmail
DEMİR, Mihriban
DOĞAN AVERBEK, Güler
ERİŞEN, Gülgün
GASIMOVA ÇATALKAYA, Günay
KARAAYAK, Tümer
KARASOY, Elif
KAYAOKAY, İlyas
KOÇ GİANNOPOULOS, Aylin
KUFACI, Osman
KUTSAL, Nalan
KÜLTÜRAL, Zuhal
MERMER, Ahmet
ÖNTÜRK, Tolga
ÖZTÜRK, Murat
PELER, Gökçe Yükselen
SELÇUK, Bahir
SEZER, Ayşe
TAMAR, Fatma Nur
TAŞ, Hakan
TAŞ, İbrahim
TORBALI, Sadık Emre
TURAL, Secaaatin
UYANIKER, Nursel
YERLİ, Zeliha
YILDIZ, Saadettin
YILMAZ, Ozan
YURDAKUL, Rabia Nur

DOI: https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14105369

İKSAD Publishing House

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-916-3
Cover Design: İbrahim KAYA
November / 2024
Ankara / Türkiye
Size = 16x23,5 cm

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

TAKDİM 5
Prof. Dr. Mustafa Nejat Sefercioğlu'nun Biyografisi 7
Prof. Dr. Mustafa Nejat Sefercioğlu'nun Bibliyografyası 26
Prof. Dr. Mustafa Nejat Sefercioğlu İçin Yazılanlar 42
ALBÜM 97

II. BÖLÜM

MAKALELER 119
ALIŞOVA DEMİRDAĞ, Elza. "Kıbrıs Türk Ağızlarının Cümle Yapısı Üzerine" . 120
ASLAN, Üzeyir. "Klasik Şiirde Çok Anlamlı Bir Söz: Hey" 133
ATALAN, Soner. "Esnek Medeniyet Anlayışı Çerçevesinde Oğuz Kağan ve Alankuva Metinleri" 187
AVCI, İsmail. "19. Asır Şairlerinden Antepli Ali Râşid ve Divançe'si" 200
DEMİR, Mihriban. "*Pīş-keş* ve *Armaġan* Sözcüklerinin Anlam Özelliği ve Şiir Dilinde Kullanımı" 216
DOĞAN AVERBEK, Güler – TORBALI, Sadık Emre. "15. Asır Şairi Visâlî'nin Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. or. oct. 3520 Numaralı Şiir Mecmuasında Bulunan Şiirleri" 226
ERİŞEN, Gülgün-ALKAN, Sevim. "Ravzatü'ş-Şühedâ ve Hadîkatü's-Sü'edâ Tesirinde Yazılmış Yeni Bir Maktel-i Hüseyin: Livâ'î ve Mesâ'ib-nâme-i Ebrâr'ı" 255
GASIMOVA ÇATALKAYA, Günay. "Muamma Yazan Şairlerin Aynı İsimler Üzerindeki Ortak Çözüm Yöntemleri" 290
KARAAYAK, Tümer. "Batı Türkçesi Kur'ân Tercümelerindeki Moğolca Unsurlar" 325
KARASOY, Elif. "Bir Bursa Vefeyatnamesi: Eşrefzade Ahmed Ziyaeddin'in Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ'sı" 350
KAYAOKAY, İlyas. "Yakup Kadri'nin Şeyhi Ali Nutkî Nur Baba'nın Bir Cönkte Bulunan Kerbela Mersiyesi, Muharremiyye ve Düvâz-dehi" 359
KOÇ GİANNOPOULOS, Aylin. "Evangelinos Misailidis'in Kaleminden Avrupa ve Anadolu" 385
KUFACI, Osman. "Necâtî Bey Divanı'nda Güzellik Kavramı Üzerine Teşbihler" 403
KUTSAL, Nalan. "Şiire Vurulan Saltanat Damgası: Klasik Türk Şiirinde Tuğranın İzleri" 444
KÜLTÜRAL, Zuhal. "Ejderhâ Destânı'nın Bursa İnebey Kütüphanesi Nüshası

Üzerine” 488
MERMER, Ahmet. “Fuzûlî’nin Şiirlerinin Dili” 507
ÖNTÜRK, Tolga. “Mevlânâ Alâüddin Selânikî’nin Şerhü Muʿammeyât-ı Esmâ-i Hüsnâ’sı” 513
ÖZTÜRK, Murat. “Eşref Paşa’nın Matbu Divan’ında Bulunmayan ve Daha Önce Yayımlanmamış Dört Şiiri” 545
PELER, Gökçe Yükselen. “Buryatya Cumhuriyeti’nin Etnik Yapısı” 557
SELÇUK, Bahir. “Baba Yurdunda Maziyi Temaşa: Mekân-Zaman İlişkisi Bağlamında İsmail Safâ’nın ‘Mevlid-i Pederi Ziyaret’ Şiiri” 572
SEZER, Ayşe. “Sevmek Zamanı Filmine Narsisizm Ekseninden Bakmak” 591
TAMAR, Fatma Nur. “Aşkın Edebî Bir Yansıması: Deh-nâme Türü ve Fethî’nin *Deh-nâme*’si” 600
TAŞ, Hakan. “Klasik Türk Edebiyatında Elifname” 638
TAŞ, İbrahim. “Türkçede Eş Anlamlılık: *Nehcü’l-Ferâdîs* Örneği” 648
TURAL, Secaattin. “Türk Şiirine Tersinden Bakmak: Ethos-Pathos Bağlamında Bir Edebiyat Tarihi Mümkün Mü?” 661
UYANIKER, Nursel. “İstemenin Adabı: Risâle-i Âdâb” 668
YERLİ, Zeliha. “Sultan Cem’in Muammaları” 687
YILDIZ, Saadettin. “Sefercioğlu’nun Şiirleri Üzerine Notlar” 749
YILMAZ, Ozan. “Tâcîzâde Cafer Çelebi’nin Farsça Şiirleri” 768
YURDAKUL, Rabia Nur. “Nev’î’nin Basılı Divanında Yer Almayan Şiirleri” 799

ASLAN, Üzeyir.[*]

"Klasik Şiirde Çok Anlamlı Bir Söz: Hey"

Giriş

Hey "Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz", "sitem, yakınma, azar, beğenme vb. çeşitli duyguları anlatan cümlelerde kullanılan bir söz", "şaşma ünlemi",[2] "*Hey* 1. iştikâ [= şikâyet etme, yanıp yakılma] ve tahassürle [= hasret çekme, esef etme] beraber nidaya mahsustur. 2. Tembih ve ihtar beyan eder. *Behey* sabırsızlıkla ta'zîr [= azarlama] beyan eder; *â, eyâ, heyâ. Hey medet* "Eyvah, yazık!" *hey hey, hay huy* sevinç ve mani narası."[3] "*Hey, hā* Well! What now! There! See! Now! Have a care! Quick! On! [=peki, yani, şimdi ne olacak, orada, gör, hemen, dikkat et, çabuk, devamlı olarak]",[4] "*hey* hitap, soru ve emirde kullanılan bir nida; *heyahey (ağla-)* durmadan ve acı acı ağlamak, *hey u hu, hay huy, hayhuy* bir zaman devam eden gürültülü eğlence; *hayde-, hayda-* çifte koşulan hayvanı sürmek, dehlemek; *hay de-, hayde-, hoy de-* kovmak; *hayla-* bağırmak, haykırmak; dikkat etmek, göz kulak olmak, *hayhayla-* acele ettirmek"[5] şeklinde anlamlandırılmıştır.

Türkmen Türkçesinde sözcüğün şu anlamları tespit edilmiştir: "*Hey* 1. biri çağrıldığında veya birine dönüp bağırdığımızda kullanılan ünlem, 2. *hiy, hiy-de* asıl, esas; oysa, öyleyse, o zaman; aslında, tamamıyla, asla;... *hi* şaşırmayı, hayret etmeyi anlatan ovnuk bölek"[6]

Farsçada *hey* için "*Hey* mey vezninde. Derî ve Hindî lügatlerinde hest manasınadır ki 'vardır' demektir. Bir kelimedir ki tehdit ve tahvif [= korkutma] mevkiinde yahut zecr [= zorlama] veya istihza [= alay etme, eğlenme] mahallerinde bir kimseyi âgâh etmek [= uyarmak] zımnında söylenir. Tahsin [= takdir, övme, alkışlama] makamında da irad olunur.",[7] "*Hey* hai, Ho!

---

[*] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uaslan@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8478-4580

[2] *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* (https://sozluk.gov.tr). Derleme ve Tarama Sözlüklerinde şu anlamlar da verilmiştir: "meyve ya da sebze taşımaya yarayan büyük sepet, küfe", "denk, oranlı", "keçi çağırma ünlemi", "at kovalama ünlemi", "ağzı geniş, dibi dar bir sepet". Heyle- "sürüyü toplamak için seslenmek, yükü dengelemek"

[3] Yavuzarslan, *Kamus-ı Türkî: Şemseddin Sami*, 452.

[4] Redhouse, *Kitābu Meʿānī-yi Lehçe A Turkish and English Lexicon shewing in English the significations of the Turkish terms*, 2153.

[5] Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, 2:280-301.

[6] Biray, "Türkmen Türkçesinde Kuvvetlendirme İşlevli Dil Birimleri: 'hi, hi-de, hiy-de, hey, hey-de, heyem'", 1.

[7] Öztürk ve Örs, *Mütercim Âsım Efendi [ö. 1819]: Burhân-ı Katı [Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-yi Burhân-ı Kâtı']*, 353.

hark ye! holla! have a care! softly! touch it not! oh! alas! bravo! is, exists; existence [=selam, dikkat edin, merhaba, kendine iyi bak, usulca, dokunma ona, ah, ne yazık ki, bravo, var, varoluş]",[8] "*Hey* harf-i nehy ma'nâsınadur 'illet ile [= kızgınlık sebebiyle] eyleme demekdür.",[9] "*Hey* vardır ma'nâsına, Derî lugatidir. Tehdit yoluyla ikaz ifade eder:

ḫᵛīşten der-naẓareş cilve hemī kerd cihān
āsmān guft ki ḫod-rā çe kunī rusvā hey (Enverī)

"Onun nazarında cihan kendisi cilve ediyordu; gök: Hey, kendini ne rüsva ediyorsun, dedi."

çu gul niḳāb ber-efkend murġ zed hū hū
hey ne zi-dest piyāle çe mī kunī hey hey (Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī)

"Gül nikabını atınca kuş ötmeye başladı: Hey, bana bak, ne yapıyorsun, elinden kadehi bırakma!"

İstihza [=alay etme] ve tahsin [= takdir etme] yerinde de kullanılır. At sürmek manasına da gelir ki buna *heykerden* de denir."[10] anlamları verilmiştir.

Sözün *hey hey* biçimi de vardır: "*Hey hey,* nehy ma'nâsınadur 'eyleme ve etme' deyü bir fi'lden nehy eyledüklerinde îrâd ederler ve tahassürden dahi kinaye olur, hey hey me-kon ya'nî tehassür me-kon [=esef etme, hayıflanma, üzülme] vâh u vâh me-kon ma'nâsına dahi isti'mâl olunur... *Hey hey* ... ve bâng-i mestân [= sarhoşların bağırması] ma'nâsına dahi gelür.",[11] "Edātdır, tenbīh, istiʿcāl, ṣaḳın içündür:

bu toy bu temāşā hey hey ne dil-güşādur
eṭrāfdın kėlenler hep yār u āşinādur"[12]

Hey ile benzer *hā* "İşte ma'nâsınadır: înek. Cansız şeyleri cemilemek için isimlerin sonuna getirilir.",[13] "edat-ı tenbîh 'ḥâżır ol ve uyan!', înek yaʿnî iştecek, edat-ı cemʿdir. ... her âyîne teʾkîd-i nefy-i ḥâl ve nefy-i

---

8 Steingass, *A Comprehensive Persian - English Dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*, 1519.

9 Güneş, "Ḫāliş İbrāhīm-i Pozarefçevī [ö. 1752]: Mecmaʿuʾl-Emṣāl, İnceleme, Tenkitli Metin, Dizinler, Açıklamalar", 1764.

10 Şükün, *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, 2014-15.

11 Güneş, "Ḫāliş İbrāhīm-i Pozarefçevī [ö. 1752]: Mecmaʿuʾl-Emṣāl, İnceleme, Tenkitli Metin, Dizinler, Açıklamalar", 1764.

12 Durgut, "Şeyh Süleymân Efendî-i Buhârî Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu", 588.

13 Şükün, *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, 1974.

istiḳbâldir."[14] ve *hay* "ha, sakın, asla, sakın ha, zinhar, aman!, 2. aman, medet, eyvah! 3. hah, tam, işte, 4. vay! 5. hey, ey! 6. haber, 7. kaygı, 8. hücum, *hay bas-* hücum etmek, 9. gayret, çaba; *hay et-* gayret etmek"[15] anlamlarına gelmektedir.

Arapçada *heyy* "[< heyyiʾ] "yakışıklı, güzel, alımlı, şık",[16] "*hā* harf-i tenbihtir... Cevâb-ı nidâ vâki' olur, bu takdirce meddi ve kasrı câiz olur... hâ-i tenbîh ile kasem olunup... *hāi* bir kelimedir ki deveyi zecr etmek için isti'mâl olunur. Ve elifin kasrı [he] dahi câizdir. *Hā* bir nesneyi takrîb içindir [=yakınlık]."[17] anlamındadır.

Haydur- "çıkarmak, kovmak, uzaklaştırmak, sürmek"[18] rânde burden",[19] *hayla-* "bağırmak, haykırmak; dikkat etmek, göz kulak olmak", *hayhayla-* "acele ettirmek"[20] ile *heyle-* "kovalamak"[21] sözcükleri de vardır.

Hem sözlüklerdeki bilgilere hem de aşağıda incelediğimiz edebî örneklere bakıldığında *hey*'in Türkçe, Arapça ve Farsçada hey hey, hay, hay huy, hi gibi biçimlerle birlikte benzer anlamları içeren ortak bir söz olduğu görülmektedir. Arapçadaki *hey*'in "yakışıklı, güzel, alımlı, şık" anlamları ise Türkçe ve Farsçadakinden tamamiyle farklı olsa da klasik şiirde sözcüğün ihama konu edildiği söylenebilir.

Bu makalede *hey* sözünün klasik şiirdeki anlamlarının tespitine çalışılmış, bu maksatla 13-15. yy.a ait çoğunluğu divanlar olan edebî metinler incelenmiştir. Bu noktada iki hususa odaklanılmıştır: Birincisi, olabildiğince çok örneğe ulaşılarak *hey*'in daha önce zikredilmiş sözlük anlamları dışında başka anlamlarının olup olmadığının tespiti; ikincisi, sözü mazmun olarak kullanan şairlerin kendini tekrar veya birbirini taklit edip etmediğinin tespiti. Bunun için örnek beyitlerin dil içi çevirisi yapılmış, çeviriden hareketle, kronoloji göz önünde bulundurularak sınıflandırmaya gidilmiştir. Çalışmaya *hey*'in "ey, seslenme, nida; sarhoş

---

[14] Şahin, "Ahmed Hayâtî-yi Elbistânî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî Adlı Eseri 'Şerhü Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî-Lügati'l-Fârisiyye ve'd-Deriyye' (İnceleme-Tentikli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)", 865.

[15] *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* (https://sozluk.gov.tr).

[16] Mutçalı, *el-Muʿcemu ʾl-ʿArabī ʾl-Ḥadīṯ Arapça-Türkçe Sözlük*, 955.

[17] Koç ve Tanrıverdi, *Vankulu Lügati Vankulu Mehmed (Mehmed b. Mustafâ el-Vânî, ö. 1592)*, 2677-79.

[18] Öztürk, "Fazlullâh Han Lügâti (İnceleme-Metin-Dizin)", 239.

[19] Öztürk, 97.

[20] Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, 2:282.

[21] Kaya, *Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları I: Ḳul ʿUbeydī (XVI. yüzyıl) ve Ḳul Şerīf (XVII. yüzyıl)*, 107.

bağırması; gürültü" anlamları dahil edilmemiştir.

Klasik Türk Şiirinde Hey

Günlük konuşmada yaygın biçimde kullanılan *hey* sözü, klasik şiir diline de girmiştir. Tespit ettiğimiz beyitlerde sözün "hah, işte, tamam", "uyarı, tembih; uyan, dikkat et, sakın", yakışıklı, güzel, alımlı", "yazık", "durmadan, devamlı, hemen", "hayret" anlamlarıyla birlikte *hey de-* "yapma, etme demek, engel olmak", *hey deyince* "bir anda, hemen, çabucak", *hey kıl-* "ah vah etmek", *hey maazallah* "Aman Allah korusun!", *hey meded* "eyvah, yazık", *hey ne+...* ve *hey nece+...* "pekiştirme ile birlikte şaşkınlık", *hey ki* "yazık ki" biçimleriyle kullanıldığı görülmektedir. Sözün *ha, hay hi, huy* şekilleriyle de karşılaşılmaktadır.

1. *hey* "hah, işte, gör, tamam"

Hey sözünün "hah, işte, gör, tamam" anlamlarını verebileceğimiz örneklere Mihrî Ḫātun, Ḳansu Ġavrī ve Āhī Çelebi'de karşılaştık. Mihrî Ḫātun [ö. 1514], aşağıdaki beytinde güzellerin gözlerini haksız yere sayısız kan döken katiller olarak vasfediyor:

gey ḥaẕer ḳıl gözlerinden ḫūnīdür dil-berlerüŋ
günde biŋ kez hey budur nā-ḥaḳ yére ḳan eyleyen (122-4)[22]

"Dilberlerin gözünden çok sakın, kan dökücüdür; haksız yere günde bin kez kan döken işte bunlardır."

Şu beyitte ise şaire, kanını içmesinden dolayı onların yan bakışlarından razı olduğunu söyleyerek afiyet diliyor:

hey rāżīyuz ol ġamzelere ḳanumuz içsün
rāḥatlar ola rūḥına ʿāfiyyet ü ṣaḥḥā (5-28)[23]

"O yan bakışlardan işte razıyız, kanımızı içsin; ruhuna rahatlar, afiyetler ve sıhhatler olsun."

Memlüklü sultan-şairlerinden Ḳansu Ġavrī [ö. 1516]'nin aşağıdaki musammat bendinde gül mevsiminin gelmesi dolayısıyla eğlence vaktinin de geldiği belirtiliyor:

muṭrib elüŋe sāzuŋı al vaḳt-i ṭarabdur
çal çeng ü def ü ney

---

[22] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 115.

[23] Arslan, 27. Şu beyitte de aynı düşünce vardır:
çeşmi dėr imiş mihrīŋ cānın ḳıluram yaġmā
ėtsün ėderüz ġāyet hey biz bu ziyāndan ḥaẕ (70-5)
"Gözü: 'Mihrî'nin canını yağmalıyorum' demiş; yağmalasın; işte, gör; biz bu ziyandan oldukça hazzalıyoruz."

ʿayş eylemese bir kişi bu demde ʿacabdur
gül mevsimidür hey (60-1)[24]

"Ey çalgıcı! Sazını eline al, şenlik vaktidir; çeng, def ve ney çal! Bu vakitte bir kişi eğlenmese şaşılacak şeydir; işte gül mevsimidir."

Āhī Çelebi [ö. 1517], dudaklarını "can" ve boyunu "ruh" olarak andığı sevgiliye "yürüyen, canlı bir ruh" diyor, ona göre âşığın ruhu ancak böyle bir sevgiliye feda edilmelidir:

benüm rūḥumdur ol lebler revānumdur benüm ol ḳad
hey ol serv-i revān içün benüm rūḥum revān olsun (86-3)[25]

"O dudaklar benim ruhumdur, o boy benim canımdır; işte o yürüyen servi boy olan canıma benim ruhum aksın/ feda olsun."

2. *hey* "uyarı, tembih; uyan, dikkat et, sakın"

Bu bölümde verilen örneklerde *hey* sözüne "uyarı, tembih; uyan, dikkat, sakın" anlamları verilebilir. Sözün *hey hey, hāy* biçimleriyle de karşılaşılmaktadır; aşağıdaki parçada söz *hāy* biçimindedir. Seyyid Yaḥyā-yı Şirvānī [ö. 1466]:

> [İbrāhīm a.m.] anasına şordu: "Beni kim yaratdı?" dėdi. Anası eyitdi: "Ben yaratdum." İbrāhīm eyitdi: "Seni kim yaratdı?" Anası eyitdi: "Ataŋ yaratdı." İbrāhīm eyitdi: "Atamı kim yaratdı?" Eyitdi: "Nemrūd yaratdı." Eyitdi: "Nemrūdı kim yaratdı?" Anası eyitdi: "Hāy söyleme bu sözi, kimse işitmesün!" (77^a 14-15, 77^b 1-7)[26]

Hey sözünün uyarı anlamıyla ilgili olarak aşağıda zikredilen örnekler, klasik şiirin temel konuları olan aşk, sevgili, sevgilinin güzellik unsurları, âşık, rakip ve felek çerçevesindedir.

aşk

Özbek han-şair Şībānī [ö. 1510], aşağıdaki beytinde aşk sözünün asla yok olmayacağını ifade ediyor:

yaḫşı yamandur bu özüm ʿışḳdın yėtişti bu sözüm
hey hey yitilmes ʿışḳ sözi menʿ ėtmeŋiz aŋlamayın (212-2)[27]

"Bu nefsim iyi veya kötü olsa da bu sözüm aşktan doğmuştur; aşk sözü yok olmaz, anlamadan yasaklamayın, sakın!"

---

[24] Yavuz, *Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, 131.
[25] Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 41.
[26] Bayram, "Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin Şifâü'l-Esrâr'ı Üzerine Tarihî Dil Bilgisi Çalışması", 249.
[27] Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım)*, 214.

sevgili

ʿÖmer b. Mezīd [15. yy.] iki yüzlü sofuyu kırmak istemeyen sevgiliyi uyarıyor:

müddeʿīnüŋ gönli evin yıḳmazam dėmiş dėdüm
hey ḥabībüm ẓulme bünyād eylemişsin eyleme (ʿÖmer: 283-6)[28]

"'Sahtekâr sofunun gönül evini yıkmam' demiş, ben de: 'Sakın sevdiğim! Zulme bina kurmuşsun, yapma!' dedim."

Aḥmed Pāşā [ö. 1497]'nın aşağıdaki beytinde söğüt ağacı şaire servi boylu sevgiliyi hatırlatmış, hançere benzeyen söğüt yaprağı ise şairi hançerlere düşürmüş yani dertlere salmıştır; böyle bir sevgiliye kimse heveslenmemelidir:

beni sögüt gibi başdan ayaġa ḫancere ṣançar
hey ol serv-i hevā-baḫṣa hevā-dār olmasun kimse (267-2)[29]

"Beni söğüt gibi baştan ayağa hançere düşürür, kimse o arzu uyandıran serviye heveslenmesin sakın!"

Mihrī Ḫātun'un beytinde güzelliğin geçici olduğu vurgulanarak sevgili uyarılıyor, "cehd et" ifadesi ile iham-ı tenasüb yoluyla sözün "gayret" anlamına işaret ediliyor:

hey kime ḳaldı dė bu güzellik saŋa ḳala
cehd ėt hemān ki olmayasın bī-vefā seni (184-4)[30]

"Dikkat et! Bu güzellik kime kaldı ki sana kalacak, söyle! Hemen gayret et de vefasız olma."

sevgili-göz

ʿAlī Çelebi [14-15. yy.] sevgilinin gözünün cana kastettiğini söylüyor; sevgiliye seslenerek gözüne engel olmasını istiyor:

gözüŋ ḳaṣd ėtdi cāna hey begüm hāy
ḳoma kim gire ḳana hey begüm hāy (185-1)[31]

"Gözün cana kastetti beğim, sakın, yazıktır! Kana girecek, sakın bırakma, yazıktır!"

Mesīḥī [ö. 1512] ise âşığın sevgili tarafından uyarıldığını ifade ediyor:

dėdüm ėy dost gözüm ṭoymaz ayaġuŋ ṭozına
dėdi kim bu ṭamaʿ u ġafleti ḳo hey gözüŋ aç (25-4)[32]

---

28 Durkaya, "Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası", 291.
29 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 392.
30 Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 147.
31 Sona, *Alî ve Divanı*, 197.
32 Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, 131.

"Dedim ki: 'Ey dost! Ayağının tozuna gözüm doymuyor.' Şöyle cevap verdi: 'Bu tamahı, bu gafleti bırak, uyan, gözünü aç!'"

Mihrî Ḫātun'un aşağıdaki beytinde güzellerin yan bakışlarından sakınmak gerektiği Şeyh-i San'an[33] kıssasına telmihen dile getiriliyor:

hey ġāfil olma ġamzelerinden güzellerüŋ
biŋ şeyḫi yoldan eylediler bir nigāh ile (160-6)[34]

"Dikkat et! Güzellerin yan bakışından gafil olma, onlar bir bakışla bin şeyhi yoldan çıkardılar."

sevgili-dudak

Sultan-şairlerden Ḳāḍî Burhāneddīn, aşağıdaki beytinde gönlün/ lisanın; sevgilinin dudaklarının tatlığını anlatmak istediğini söylüyor ancak gayreti onu "hey" diyerek dikkatli olması konusunda uyarıyor. Beyitte sözün "gayret" anlamı da zikredilerek iham-ı tenasüb oluşturuluyor:

leblerinüŋ leṭāfetin dil diler idi şerḥ ėde
ġayreti dėdi aŋa hey söyle ḥadüŋce sözüŋi (558-3)[35]

"Gönül/ dil, dudaklarının tatlığını anlatmak istiyordu; gayreti ona: 'Dikkat et! Sözünü haddince söyle!' dedi."

Yine Ḳādî Burḥāneddīn'in aşağıdaki beytinde şair, sevgilinin dudağına el uzatmış, sevgili ise onu "zehir" diye uyarmıştır:

laʿline elüm şundum dėdi ki helāhil hey
tiryāḳa el uzatdum ne zehr-i helāhildür (1302-2)[36]

"Dudağına elimi uzattım, 'Dikkat et, öldürücüdür!' dedi. Ne öldürücü zehiri? Ben panzehire el uzattım."

Fatih devri şairi Ḫafî [ö. 1484?] sevgilinin dudağına diş bileyen gönlü, gözlerinin uyardığını şöyle dile getiriyor:

---

[33] Şeyh-i San'ân Ebu Bekr Abdurrezzak bin Humam bin Nâfi [ö. 826], döneminin ünlü muhaddislerindendir. Bir Hristiyan rahibin güzelliği ile meşhur kızına âşık olduktan sonra dinden çıkmıştır. Feridüddin-i Attâr'ın *Mantıku 't-Tayr*'ında anlatılan hikâyenin özeti ve klasik şiire konu edilişiyle ilgili bk. Babür, "Şeyh-i San'ân Kıssasına Dair".

[34] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 135.

[35] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 220.

[36] Ergin, 510. Bu beyitte hey'in "hest=vardır" anlamı düşünülebilir; buna göre ilk mısraın çevirisi: "Dudağına elimi uzattım, 'zehirdir!' dedi" şeklinde olur. Yine sözün "oysa, öyle ise" anlamı ile sihr-i helal meydana gelmektedir; beyit çevirisi ise şöyle olur: "Dudağına elimi uzattım, 'Dikkat et, zehir!" dedi; oysa panzehire el uzattım, öldürücü zehir değildir."

dil diş bilerdi laʿline ṭuş oldı gözleri
ḫışm ėtdi ṣuṣaduŋ yine ḳanuŋa hā dėdi (277-3)[37]

"Gönül sevgilinin la'l dudağına diş biliyordu, gözleri rastladı, kızarak: 'Yine kanına susadın, dikkat et!' dedi."

sevgili-yüz

Çağatay şairi Mevlānā Luṭfī [ö. 1463]'nin şu beytinde de "uyarı, sitem, azarlama, karşı çıkma" hissediliyor:

yüzin ḳuyaş dėdim şeker ėrni ayıttı hey
ḫurşīd içinde ẕerre-yi şīrīni ḳanda bar (95-4)[38]

"Yüzüne 'güneş' dedim; şeker dudağı: 'Dikkat et! Güneşin içinde tatlı zerresi nerede var?' dedi."

Ḫafī ise sevgilinin yüzünü güle benzetmenin utanç sebebi olduğunu söylüyor:

ėy güli nisbet eyleyen yüzine
bu ne sözdür yüzüŋden utan hey (292-3)[39]

"Ey gülü sevgilinin yüzüne nispet eden! Bu nasıl bir sözdür, bu sözün yüzünden utan, sakın!"

sevgili-boy

Çağatay şairlerinden Mevlānā Sekkākī [ö. 1449]'nin aşağıdaki beytinde şair, sevgilinin boyuna çınar demiş ancak aklı onu azarlayıp uyarmış, benzetmesinin yanlışlığını söylemiştir. Beyitte sitem de hissediliyor:

çınar dėdim ḳadıŋnı ʿaḳlım aytur hey nė oḫşattıŋ
bu yıllar turġan ėskige anıŋ tėg serv-i nev-resni (9-3)[40]

"Boyuna 'çınar' dedim, aklım: 'Dikkat et! Onun gibi yeni yetişmiş serviyi yıllardır duran bu eski çınara nasıl benzettin?' der.

âşık

Niẓāmī-yi Ḳaramānī [ö. 1473]'nin aşağıdaki bendi Fatih [ö. 1481] devri şairlerinden Melīḥī'nin murabbaına[41] naziredir. Şair gönlünden

---

37 Ersoy, *Dîvân-ı Hafî*, 262.
38 Karaağaç, *Lutfî Divanı: Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbaskı*, 78.
39 Ersoy, *Dîvân-ı Hafî*, 270.
40 Eraslan, *Mevlana Sekkâkî Divanı*, 284.
41 Ergin, "Melîhî", 74. Melîhî'nin murabbaının ilk bendi şöyledir:
seni bend ėtdi çün ol zülf-i semen-sāy göŋül
ḳılmaduŋ daḫı ḫalāṣ olmaḳ içün rāy göŋül
ėtdi sevdā seni ʿālemlere rüsvāy göŋül

şikâyetçidir:

düşeli ʿışḳuŋa ėy ruḫları bedr-āy göŋül
oldı zülfüŋ gibi āşüfte bu bed-rāy göŋül
nėçe kim hā dėdüm eslemeyüben hāy göŋül
eyledi cümle cihāna beni rüsvāy göŋül
göŋül eyvāy göŋül vay göŋül eyvāy göŋül (II-1)[42]

"Ey yanakları dolunay olan güzel! Senin aşkına düştüğünden beri zayıf görüşlü gönül saçın gibi perişan oldu, birçok defa 'Dikkat et, yazıktır gönül!' dediğim hâlde aldırmayıp beni bütün dünyaya rezil etti; ah gönül, eyvah gönül, yazık gönül, eyvah gönül!"

15. yy. Azerbaycan şairi Kişverī [ö. 1500?]'nin nazire bendinde söz "hāy köŋül" şeklinde yer alıyor:

ėy bolup ʿışḳıda dīvāne vü rüsvāy köŋül
boyuŋa çırmaşıp ol zülf-i semen-sāy köŋül
nėçe mundaḳ kezesin bī-ser ü bī-pāy köŋül
ġaflet uyḫıdın oyan hāy köŋül hāy köŋül
köŋül eyvāy köŋül vā köŋül eyvāy köŋül (464-1)[43]

"Ey onun aşkından dolayı divane ve rüsva olan, o yasemine benzeyen saçı boyuna dolaşan gönül! Böyle garip bir şekilde ne zamana kadar gezeceksin? Gaflet uykusundan uyan; dikkat et, yazıktır gönül! A gönül, eyvah gönül, vah gönül, eyvah gönül!"

ʿAdlī [ö. 1512]'nin naziresinde ise söz "hāy" biçimindedir:

göreli ol ṣanemüŋ ḳaşlarını yāy gözüm
ḳıldı cevr oḳlarına sīne siper vāy gözüm
dėmedüm mi saŋa ben baḳma aŋa hāy gözüm
gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm (145-1)[44]

---

göŋül eyvāy göŋül vay göŋül eyvāy göŋül (11)
"A gönül! O yasemine benzeyen saç seni bağladı, kurtulmak için bir şey düşünmedin, onun için sevda seni âlemlere rezil etti; gönül, eyvah gönül, yazık gönül, eyvah gönül!"

[42] İpekten, *Karamanlı Nizâmî*, *Dîvân*, 234. Şehzāde Cem [ö. 1495]'in naziresi Niẓāmī'ninkine çok benziyor:
ʿışḳuŋa düşeliden ėy ruḫ-ı bedr-āy göŋül
oldı derd ü ġam ile ʿāleme rüsvāy göŋül
nėçe kim uyma dėdüm eslemedüŋ hāy göŋül
vay göŋül vay bu göŋül vay göŋül eyvāy göŋül (M. 3-1) Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 47.
"Ey yanağı dolunay olan! Gönül senin aşkına düştüğünden beri dert ve gam ile dünyaya rezil oldu, birçok defa 'Uyma!' dedim, aldırmadın, yazıktır; yazık gönül, yazıktır gönül, eyvah gönül!"

[43] Talan Demirci, "Kişverī Dīvānı (İnceleme - Metin - İndeks)", 278.

[44] Bayram, *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî)*, 183.

"Gözüm, o putun kaşlarını yay olarak gördüğünden beri göğsümü eziyet oklarına hedef etti, yazık! A gözüm! Ben sana 'Ona bakma sakın!" demedim mi? Dikkat et gözüm, a gözüm, eyvah gözüm, yazık gözüm, eyvah gözüm!"

Mihrî Hatun aşağıdaki beytinde ahının çok hararetli olduğunu, demiri bile eritebileceğini söylüyor; sevgiliyi uyararak ahından sakınması gerektiğini belirtiyor:[45]

hey ḥaẕer ḳıl dōstum mihrīnüŋ āhından ṣaḳın
āhı āhenden geçer va'lláhi çoḳlar sevdügüm (117-5)[46]

"Dostum! Dikkat et! Mihrî'nin ahından sakın; onun ahı demiri deler vallahi/ vallahi çok sevdiğim!"

14. yy.da Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Karamanoğlu Alaeddin Bey'e intisap eden Dehhānī [ö. 1398?]'nin aşağıdaki beytinde söz *hey hey* şeklindedir. Beyitte sözün "azarlama, korkutma, yasaklama" anlamları da düşünülebilir:

hey hey bu söz ḫaṭā dėdüŋ estaġfiru 'lláh ėd
olsun çalap hemīşe nigeh-dārı ḫūblaruŋ (90-8)[47]

"Dikkat et, bu sözü yanlış söyledin, estağfirullah de! Tanrı güzellerin daima gözeticisi olsun."

rakip

Mihrī Ḫātun'un beytinde şaire, sevgiliyi uyararak rakibi çengele değil ipe asması gerektiğini söylüyor. Osmanlı Devleti'nde esir çalma, hırsızlık yapma, cariye kandırıp kaçırma gibi suçların cezası ipe asılmaktı. Çengele asmak ise eşkıyalığın ve korsanlığın cezasıydı. Rakip, sevgiliyi kandırdığı için şaire göre ipe asılmalıdır; "lain" sözcüğü Hz. Adem'i kandıran şeytana işaret ediyor; böylece şaire, rakibin şeytana benzediğini söylemiş oluyor:[48]

---

[45] Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Erzurum'un soğuğuna dair çok bilinen bir anekdotta dumanın veya buharın "dûd-ı âh" olarak zikredilmesi dikkati çekicidir. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre: Bir adamın eli yaş iken bir demir parçasına değse derhâl donar. Eli demirden ancak "dûd-ı âh" ile kurtulabilir. Özkök, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Doğu Şehirleri (1641-1648)", 41.

[46] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 113.

[47] Ersoy ve Ay, *Hoca Dehhânî Divanı*, 122.

[48] 1655-56 yıllarında Osmanlı ülkesinde bulunan Fransız seyyah Jean Thevenot anılarında çengel cezasından bahsetmektedir. Çengel, birçok yerinde kasaplarınki gibi ucu sivri demir çengeller bulunan bir ceza aletidir. Suçlu, üst kısmına palanga ile konur, sonra düşmeye bırakılır, suçlu düşerken asılır. Bu asma işi vücudun orta yerinden olursa suçlu hemen ölür. Eğer çengel vücudun başka bir yerine gelirse suçlu eziyet çekerek ölür; Ercan, "Divan Şiirini Hukukî Bakış Açısı ile Değerlendirmek: Suç ve Ceza", 183, 186.

zülfüŋüŋ çengāline urma raḳībi ḫışm ėdüp
hey bu bir kelb-i laʿīndür ṭaḳ bunuŋ boynına ip (7-4)[49]

"Öfkelenip rakibi saçının çengeline asma; sakın! Bu lanetli bir köpektir, onun boynuna ip tak."

felek

Mihrî Hatun'un aşağıdaki beytinde hey'in felekten sakındırma, uyarma ile birlikte "âh" anlamı da düşünülebilir; nitekim klasik şiirde âh'ın benzetildiği unsurlardan biri yel'dir; beyitte dem, dağıtmak, yel, koparmak ifadeleri de söz konusu edilmektedir:

hey felekdür bu cihān ġuncalarınuŋ dem olur
ṭaġıdur yapraġını yėl ḳoparur ḫār etegin (125-3)[50]

"Dikkat et, uyan! Bu felektir! An gelir yel, dünya goncalarının yaprağını dağıtır, dikenin eteğini/ yaprağını uçurur."

vahdet

Dede ʿÖmer Rūşenī [ö. 1487]'nin aşağıdaki beytinde söz *hey hey* biçiminde tasavvufî mahiyettedir:

dėdi hey hey dėme bu sözi zinhār
ḳaçan olmışdı ol bir iki ėy yār (805)[51]

"Şöyle dedi: 'Ey dost, sakın, sakın! Bu sözü asla deme! O bir ne zaman iki olmuştu?'"

3. *hey* "oysa, öyle ise"

Mihrî Hatun, dünyada can ve baştan daha tatlı şeylerin de olduğunu dile getiriyor:

yoḳ ṣanurdum ʿālem içre cān ile serden leẕīẕ
hey neler varmış cihānda daḫı bunlardan leẕīẕ (17-1)[52]

"Dünyada can ile baştan tatlısı yok sanırdım, oysa dünyada bunlardan daha tatlı neler varmış."

Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzü kırmızılığı dolayısıyla gül bahçesine benzetilmiştir. Yüzde çıkan hattın (bıyık ve sakal) bağlamdan hareketle sarı, kızıl renkte olduğu anlaşılıyor; dolayısıyla istiare yoluyla bahçe kenarındaki sararmış otları ifade ediyor, denebilir. Yüzde bıyık ve

---

[49] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 54.
[50] Arslan, 116.
[51] Şenarslan, "Rûşenî Dede Ömer Aydınî Külliyyâtı (Miskin-nâme, Şobân-nâme, Der Kasemiyât ve Münâcât, Der Medh-i Mesnevî-i Ma'nevî-i Mevleviyyet, Ney-nâme, Kalem-nâme, Divan) Dil İncelemesi – Metin – Dizin (II. Cilt)", 304.
[52] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 59.

sakalın ortaya çıkması sevgilinin yaş alması demektir. Şaire, çocukluktan gençliğe adım atarak güzellik çağının sonbaharına ulaşan sevgilinin her hâlükârda vazgeçilmezliğini dile getirmiş oluyor. Beyitte tasvir edilen sevgilinin sarışın bir güzel olduğu düşünülebilir:

gülzār-ı cemālüŋi bozdı mı ṣanur ḫaṭṭuŋ
ėtmez mi ṣafā ehli hey vaḳt-i ḫazāndan ḥaẕ (70-4)[53]

"Ayva tüyün, cemalinin gül bahçesini bozduğunu mu sanıyor? Oysa âşıklar hazan vaktinden hoşlanmaz mı?"

Şaire, aşağıdaki bendinde zorla güzellik olmayacağını, sevgili âşıktan vazgeçtiyse âşığın da sevgiliden vazgeçtiğini, âşığa sevgilinin eksik olmayacağını vurguluyor:

bizden olduŋsa raḳībüŋ sözile bīzār hey
güc ile gökçeklik olmaz n'eyleyelüm vār hey
eksük olmaz bu cihāndur ʿāşıḳa bir yār hey
ben de senden vāz geldüm vāz geldüm vār hey (78-1)[54]

"Rakibin sözüyle bizden bütünüyle incindinse zorla güzellik olmaz, ne yapalım? Öyleyse git. Bu dünyada âşığa bir yâr eksik olmaz, öyle ise ben de senden vazgeçtim, vazgeçtim; öyleyse, git."

Şu beytinde ise vaizi yanından kovuyor:

pend ėtme baŋa yār içün yarını nāṣiḥ
yārüm baŋa pendüŋ saŋa hey vār gerekmez (60-5)[55]

"Ey vaiz! Yâr için bana ahireti öğütleme; yarim bana, nasihatin sana; öyle ise git, bana gerekmez!"

4. *hey, hi, hāy* "hayret"

Aḥmed-i Dāʿī [ö. 1422?] sâkîye seslenerek kadeh sunmanın kanun olduğunu, padişahın hükmüne uymayarak kimin düşmanlık edebileceğini soruyor:

sāḳī yörüt ol ḫān ayaġın ėlde yasaḳdur
hey ḫāna yaġı kimdür işitmez bu yasaġı (49-2)[56]

"Ey sâkî! O han kadehini yürüt, bu ülkede kanundur; bu kanuna kulak asmayan han düşmanı kimdir? Hayret!"

Şeyḫzāde Atayī [Uluğ Bey (ö. 1449) devri şairi] sevgilinin yanağının rengine ve şakağındaki iri benine hayret ediyor:

---

[53] Arslan, 88.
[54] Arslan, 171.
[55] Arslan, 82.
[56] Özmen, *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım)*, 93.

yaŋaġıŋ reng dalından mıdur hāy
şaḳaḳıŋ fitne ḫālıŋdın mıdur hāy (206-1)[57]

"Yanağın renk dalından mıdır/ sırf renk midir, hayret! Şakağının fitnesi iri beninden dolayı mıdır/ şakağın fitneci iri benden mi ibarettir, hayret!"

ʿAlī bin Aḥmed [ö. 1491?] gönüldeki aşk bülbülünün bir an dahi susmadığını şöyle dile getiriyor:

hidāyetdür ʿışḳuŋ yolda
hādīdür gözde göŋülde
hezārı mı vardur dilde
hi bir dem dek durmış degül (27-6)[58]

"Aşkın doğru yolu gösterir, göze ve gönüle kılavuzdur; dilde/ gönülde aşkın bülbülü mü vardır? Hayret, bir an dahi durmuş/ susmuş değildir."

5. *hey, hey hāy* "durmadan, devamlı, hemen"

Fedāyī [15~16. yy. Azerbaycan şairi]'nin *Baḫtiyārnāme*'sinde *hey* "bir şeyin daim, arası kesilmeden veya tez tez tekrarlandığını veya çok devam ettiğini bildirir." şeklinde tanımlanmıştır:

kemāl-i sürʿat ile gėtdiler hey
uzun yollar boyını ėtdiler ṭay (159. b.)[59]

"Çok hızlı bir şekilde devamlı gittiler, uzun yolları aştılar."

Buna göre beyitte geçen *hey git-* "durmadan, devamlı gitmek/ devamlı at sürmek" anlamındadır. Mevlana Celaleddin-i Rûmî [ö. 1273]'nin aşağıdaki dörtlüğündeki *hey gel-* "sürekli gelmek/ at sürerek gelmek/ atlayıp gelmek", *hey gez-* "sürekli yürümek" şeklinde anlaşılabilir:

kiçkinen oġlan hey bize gelgil
daġdan u daġda hey geze gelgil
ay bigi sensin gün bigi sensin
bī-meze gelme bā-meze gelgil (3)[60]

"Hey küçük oğlan! Durmadan at sürerek/ atlayıp bize gel, dağdan dağa devamlı yürüyerek gel; ay gibi, güneş gibisin (gece gündüz durmadan gel); tatsız gelme, tatlı gel."

II. Murad [ö. 1451] devri şairlerinden Ṣafī'ye ait aşağıdaki örnekte söz

---

[57] Köktekin, *Şeyh-zâde Atâyî, Dîvân*, 121.

[58] Demirel, *ʿAlī bin Aḥmed bin Emīr ʿAlī: Mecmūʿa-i Laṭīfe ve Dili Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, 38.

[59] Çatalkaya, "16. Yüzyıl Azerbaycan Şairlerinden Fedâyî ve Beḫtiyâr-nâme Mesnevisi (İnceleme ve Çeviriyazı)", 129.

[60] Yaltkaya, "Mevlana'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler", 159; Mansuroğlu, "Mevlana Celaleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler", 209.

"hā varduġınca"dır:

meger uyanmayısar baḫtum uyḫudan hergiz
zamāne ḥālümi hā varduġınca bedter ėder (K. 13-21)[61]

"Galiba talihim uykudan asla uyanmayacak zira felek hâlimi gittikçe/ devamlı daha kötü ediyor."

Şeyḫī [ö. 1430?] aşağıdaki beytinde devamlı süre veren ecelin bir anda geleceğini söylüyor:

ʿömrüm bigi geçer baŋa hey vaʿdeler vėrür
āh ol ecel dėdükleri ėrer dėyince hā (1-6)[62]

"Ömrüm gibi benimle oyun oynuyor; bana devamlı süre veriyor; yazık ki o ecel dedikleri aniden gelecek!"

Aḥmed Pāşā onu sevgilinin yaraladığını ifade ederek dostluk âdetinin öyle mi olduğunu soruyor:

yaraladuŋ yüregümi yār hey
yār ile yār öyle mʾolur vār hey (334-1)[63]

"Ey yâr! Yüreğimi devamlı yaraladın. Dost ile dostun ilişkisi devamlı öyle mi olur?"

ʿAlī Çelebi ise sevgiliye beklemeksizin gelmesi konusunda sesleniyor:

gel hey bu yanmış cānumı ʿışḳuŋda ḥayrān eyleyen
var hey belālı göŋlümi gendüye fermān eyleyen (197-1)[64]

"Ey bu yanmış canımı aşkınla hayran eden! Devamlı at sürerek gel! Ey belalı gönlümü kendine boyun eğdiren! Devamlı at sürerek yetiş!"

Ḳāḍī Burhāneddīn'e göre hâtif, sâkîye seslenerek garip olan âşığa devamlı kadeh sunmasını tavsiye etmiştir:

ṣıġadı sāʿidini sāḳī aldı ṭolu ayaḫ
nidā ėrişdi felekden ġarībdür hey içür (879-5)[65]

"Sâkî kolunu sıvadı, eline dolu kadeh aldı; felekten: 'Gariptir, onu devamlı içir!' nidası geldi."

Şair aşağıdaki beyitte ise aşk kadehini devamlı içmek istediğini, zira

---

61 Özkan, *Bursalı Nakkaş Safî ve Dîvânı*, 80.

62 Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 106.

63 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 433.

64 Sona, *Alî ve Divanı*, 205. Gazel, Alî divanına Eğridirli Hâcî Kemâl'in *Câmiʿu 'n-Nezâir*'inden eklenmiştir. Aynı şiir Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada bir beyit fazlasıyla İvaz Paşa oğlu ʿAṭāyī [ö. 1437] adına kayıtlıdır; bk. *Aslan*, *Ivaz Paşaoğlu Atâyî: Dîvân*, 200.

65 Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 342.

yürekteki yan bakış okunun başka türlü şerh edilemeyeceğini ifade ediyor. Beytin mazmununun, okla yaralanmış birisine cerrahi müdahale yapılırken yarasının açılarak (şerh) okun çıkarılması işlemine dayanabilmesi, acıya katlanabilmesi maksadıyla içki içirilmesi gözlemine dayandığı söylenebilir:

ʿışḳuŋ ayaġın ṭolu çekelüm yine hey hāy
yürekde nėçe şerḥ ėdelüm ġamzeŋi ėy vāy (810-1)[66]

"Aşk kadehini yine durmadan çekelim. Yürekteki yan bakışını başka nasıl anlatalım, yazık!"

Feṯḥī Ḫudāyī [1507?] rakibi yanından kovuyor:

ėy münkir ü münāfıḳ ḳalbi ṭaş yüzi ḳara
ʿışḳdan yoḳ-durur ṭuyuŋ yüri hey var-a var-a (361-1)[67]

"Ey inkârcı münafık, taş kalpli, kara yüzlü günahkâr! Aşktan haberin yok, yürü, durma git git!"

Ṣabāyī [ö. 1512?] âşıklar meclisinde rakibin yerinin olmadığını söylüyor:

ʿuşşāḳ meclisinde raḳībüŋ ne yėri var
ṣūret degül bu laʿneti hey hey gider gider (33-4)[68]

"Âşıklar meclisinde rakibin ne yeri var? Şart değil, bu laneti hemen kov, kov!"

6. *hey, hāy, hey ki, hey hay ki* "yazık, yazık ki!"

Aḥmed Pāşā'nın aşağıdaki beytinde sevgilinin âşığı devamlı yaraladığı belirtiliyor:

yaraladuŋ yüregümi yār hey
yār ile yār öyle m'olur vār hey (334-1)[69]

"Ey yâr! Yüreğimi yaraladın, yazık! Dost ile dostun ilişkisi hep böyle mi olur?"

Osmanlı sultan-şairlerden ʿAdlī II. Bayezid'in beytinde gül vaktinin yani bahar mevsiminin geldiği, dolayısıyla zahmetsiz, dikensiz gül yüzlü sevgiliyi görmek için gül seyrine çıkmak gerektiği vurgulanıyor:

hāy ʿadlī ne ṭurursın vaḳt-i gül faṣl-ı bahār
görsin ol gül-çehreyi bī-zaḥmet-i ḫār isteyen (102-7)[70]

---

66 Ergin, 317.
67 Yasak Peran, "Fethî Hüdâyî Dîvânı", 472.
68 Kavaklık, "On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabâyî ve Divançesi (Transkripsiyonlu Metin-Açıklamalar-Dizin)", 42.
69 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 433.
70 Bayram, *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî)*, 102.

"Adlî! Yazıktır, ne duruyorsun? İşte gül vakti, işte bahar mevsimi! Dikeni olmayan zahmetsiz gül isteyen o gül yüzlüyü görsün."

Mesīḥī'ye göre sevgilinin saçı ona ip oyunu oynayarak yani onunla gönül eğlendirerek veya onu alaya alarak ömür defterini dürmüştür:

ʿaceb bend oynadı zülfüŋ baŋa hey
ki ḳıldı defterini ʿömrümüŋ ṭay (266-1)[71]

"Saçın bana acayip bir ip oyunu oynadı/ benimle gönül eğlendirdi, bana tuzak kurdu, beni küçük düşürdü, benimle alay etti; öyle ki sonunda ömür defterimi dürdü, bağladı."

Revānī [ö. 1523] sevgilinin ettiği zulmü feleğin bile etmediğini söylüyor:

ẕerrece mihr ü vefāyı baŋa dil-dār eylemez
hey baŋa yār ėtdügin çarḫ-ı sitem-kār eylemez (159-1)[72]

"Sevgili zerrece merhamet edip sözünde durmaz, sevgilinin bana ettiğini zalim felek etmez, yazıktır!"

Aşağıdaki beytinde ise şair, gül yüzlü sâkînin âşıklarını devamlı baştan çıkardığını ifade ediyor:

ḥabāb-ı mey gibi başdan çıḳar āvāresi dāim
hey ol gül yüzlü sāḳīye hevā-dār olmasun kimse (318-2)[73]

"Âşıkları/sarhoşları şarap köpüğü gibi devamlı baştan çıkar, o gül yüzlü sâkîye kimse heveslenmesin, yazıktır!"[74]

Ḳāḍī Burhāneddīn, sevgilinin ayrılığından dolayı âşığın gözyaşının baştan aştığını söylüyor:

---

[71] Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, 288. Beyitteki "bend oynamak" deyimi divanlarda "bend geçmek" biçiminde de karşımıza çıkmaktadır; bk. Karavelioğlu, "Divan Şiirinde 'Bend Geçmek', 'Hurde Geçmek' ve 'Kapı Geçmek' Deyimleri Üzerine". Deyimdeki "geçmek" sözcüğünün "oynamak" anlamında olduğu anlaşılıyor. Benzer şekilde "dalga geçmek" deyimi için "biriyle dalga gibi oynamak; bir adım atıp bir geri çekilmek, gönül eğlendirmek, alaya almak, ciddiye almamak, küçük düşürmek", matrak geçmek "biriyle matrak oynar gibi oynamak", maytap geçmek "biriyle maytap oynar gibi oynamak" şeklinde anlaşılabilir. Yukarıda anılan makalede yorumlanan deyimlerden birisi de "hurde geçmek"tir. Hurde'nin "husye=taşak" anlamı tespit edilmiştir. Buna göre hurde geçmek, bugün argoda yaşayan taşak geçmek deyimidir; "taşağıyla oynar gibi oynamak" yani "alaya almak, ciddiye almamak, küçük düşürmek" demektir.

[72] Avşar, *Revânî Dîvânı*, 268.

[73] Avşar, 362.

[74] "Âvâre"nin sarhoş anlamı için bk. Şahin, "Osmanlı Şiirinde 'Şaraba Rehin Verme' Metaforu".

su aşdı şehā başdan göŋlümde ḫaber vardur
cānumda firāḳuŋdan hey hay ki neler vardur (844-1)[75]

"Ey padişah! Gözyaşı başımdan aştı, gönlümde haber vardır; yazık ki ayrılığından dolayı canımda neler vardır."

Muḳīmī [15. yy.] rakipler yüzünden yıllarca ayrılık çektiğini ancak bir an bile vuslata eremediğini dile getiriyor:

biŋ yıl aġyār içün evvel hey ki çekdüm furḳatı
bir dem āḫir ḥāṣıl olsa baŋa yāruŋ vuṣlatı (309-1)[76]

"Evvela yazık ki başkaları yüzünden yıllarca ayrılık çektim, sonunda bana sevgilinin vuslatı bir an dahi olsa nasip olsaydı keşke!"

Revānī ise sarılmak istemesinden dolayı sevgilinin incinmemesi gerektiğini, zira yalnızca bakmanın bir faydasının olmadığını söylüyor:

ben seni gördükçe ḳucmaġ istesem incinme kim
hāy efendim hey begüm ḳuru temāşādan n'olur (73-2)[77]

"Ben seni gördükçe sarmak istesem incinme; yazıktır efendim, yazıktır beğim! Boşuna bakmanın ne faydası var?"

Aḥmed Pāşā sevgiliyi güle, rakibi de dikene benzettiği beytinde gülün dallarını dikenin kapladığını şöyle ifade ediyor:

yār etegin ḳomaz elinden raḳīb
ṭutdı gülüŋ dāmenini ḫār hey (334-6)[78]

"Rakip sevgilinin eteğini elinden bırakmıyor, diken gülün eteğini tuttu, yazık!"

Āhī Çelebi, sevgilinin güzelliğinin kervansarayında misafir olmak istediğini ancak feleğin onu kararsız ettiğini söylüyor:

ḫān-ı ḥüsnüŋden geçüp mihmān olaydum ėy gözüm
hey bir iki gün bu çarḫ-ı bī-ḳarār egler beni (134-4)[79]

"Ey gözüm olan sevgilim! Güzelliğinin hanından içeri geçip misafirin olsaydım keşke! Ne yazık ki bu bir iki günlük kararsız felek beni oyalıyor."

7. *hey dė-, hā dė-* "yapma, etme demek; engel olmak"

Klasik şiirde yaygın olarak karşılaşılan deyimlerden biridir. Sevgili tipinin güzellik unsurlarından göz, gamze, ben, zülf, turre, la'l ve boy ile ilişkilendirilmiştir:

---

[75] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 330.
[76] Canpolat, *ʿÖmer bin Mezīd: Mecmūʿatüʾn-Neẓāir: Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, *203.*
[77] Avşar, *Revânî Dîvânı*, 218.
[78] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 433.
[79] Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 62.

Ḳāḍī Burhāneddīn aşağıdaki beytinde sevgiliye sesleniyor, onun nefsine uymayarak tecerrüd tâcını gözetmesini istiyor. Klasik şiirde tecerrüdün "dünyadan soyutlanma"nın timsali Hz. İsa'dır. İslam kültürüne göre Hz. İsa evlenmemiştir.[80] Beyitte yer alan "begüm" sözcüğü hanım sultanlara verilen bir unvandır. Beyit şairin, hanedan mensubu olduğunu düşünebileceğimiz sevgilisinin başkasıyla evlenmesini istemediği şeklinde yorumlanabilir. "Tâc-ı tecerrüd gözet" ifadesi "Bekârlık sultanlıktır" atasözünü düşündürüyor:

hey dė begüm nefsüŋe olma vücūduŋa ḳul
tāc-ı tecerrüd gözet ėy saŋa cānum ġulām (186-6)[81]

"A beğim/ey begüm! Nefsine 'Yapma, etme!' de, engel ol; vücuduna kul olma/ nefsine yenilme. Ey canımın köle olduğu sevgilim! Tecerrüd tacını gözet/ bekârlığın sultanlık olduğunu hatırla!"

Aşağıdaki beytinde Ḳāḍī Burhāneddīn, âşık olarak canını sevgilinin dudağına sunmuş ancak canı bunu istememiş, şair de ona kan pahası olduğunu hatırlatmıştır:

lebüŋe ṣundum idi dėdi ki hey
ben dėdüm ḫūn-behāsın ėy cānçuḫ (1144-3)[82]

"Canı senin dudağına sunmuştum, 'Yapma, etme!' dedi; ben de: 'Ey cancık! kan pahasısın/Ey can! Kan pahasısın, çık!' dedim."

Niẓāmī-yi Ḳaramānī'nin bendinde âşık şair, sözünü dinlemediği için gönlünden şikâyet ediyor:

düşeli ʿışḳuŋa ėy ruḫları bedr-āy göŋül
oldı zülfüŋ gibi āşüfte bu bed-rāy göŋül
nėçe kim hā dėdüm eslemeyüben hāy göŋül
eyledi cümle cihāna beni rüsvāy göŋül
göŋül eyvāy göŋül vay göŋül eyvāy göŋül (II-1)[83]

"Ey yanakları dolunay olan güzel! Senin aşkına düştüğünden beri zayıf görüşlü gönül saçın gibi perişan oldu, birçok defa 'Yapma, etme, yazıktır gönül!' dediğim hâlde aldırmayarak bütün dünyaya beni rezil etti; ah gönül, eyvah gönül, yazık gönül, eyvah gönül!"

Aḥmed-i Dāʿī'ye göre rind şarap içtiği için ayıplanmamalıdır çünkü kimsenin hakkını yememekte veya parasız içmemektedir:

---

[80] Uzun, "İsa".
[81] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 74.
[82] Ergin, 444.
[83] İpekten, *Karamanlı Nizâmî, Dîvân*, 234.

rinde cām içdügiçün ʿayb ėdene eyt ki hey
kimse ḥaḳḳın mı yėr ol yā varup aylaḳ mı içer (201-5)[84]

"Şarap içtiği için rindi ayıplayana 'Yapma, etme!' de, engel ol; birinin hakkını mı yiyor veya parasız mı içiyor?"

sevgili-göz

Tespit ettiğim örneklerde *hey de-* ifadesi çoğunlukla sevgilinin gözü ve yan bakışı ile ilişkilendirilmektedir. Seyf-i Sarāyī [ö. 1395?]'nin beytinde sevgiliye hitap eden şair eğer gözüne engel olmazsa yan bakışının cihanı yıkacağını söylüyor. Beyitteki "cihanı harap kılmak" ifadesi Moğol istiaresine dayanıyor olmalıdır:

eger hey dėmesen cihānnı ḫarāb
ḳılur ġamze birlen yana közleriŋ (10-7)[85]

"Eğer 'Yapma, etme!' demezsen, engel olmazsan gözlerin yan bakışıyla dünyayı yine yıkar."

Dehhānī, beytinde gözü kan dökücü bir zalim olarak nitelendiriyor:

şāhā bizümle ėtme sitem-kāralıḳ yėter
gözüŋe hey dė aŋa bu ḫūn-ḫᵛāralıḳ yėter (70-1)[86]

"Ey padişah! Bize haksızlık ettiğin yeter! Gözüne 'Yapma, etme!' de, engel ol, bu gaddarlık yeter!"

Ḳāḍī Burhāneddīn'in beytinde ise göz acımasız bir cadıdır:

cādū gözüŋe hey dė ki raḥm ėde göŋüle
ki taş oḫına döyimeye taş ėşigüŋde (183-3)[87]

"Cadı gözüne 'Yapma, etme!' de de gönüle acısın, senin dış/ taş eşiğindeki taş bile taş (bakışının) okuna dayanamaz."

---

[84] Özmen, *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım)*, 191.

[85] Aslan, "Türk Edebiyatının Bilinen En Eski Nazire Örnekleri: Seyf-i Sarâyî'nin Şiirleri", 27.

[86] Ersoy ve Ay, *Hoca Dehhânî Divanı*, 111.

[87] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 73. ʿAskerī [14.~15. yy.] ve Molla ʿAşḳī [ö. 1459?] de gözü "cadı" olarak nitelendirmiştir. ʿAskerī:

hey dė cāzū gözüŋe kim fitne ṣaldı èllere
mekr ü āl-ile cihānda ḳatı mekkār olmasun (205-6) Durkaya, "Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası", 221.

"Cadı gözüne engel ol, ülkelere fitne saldı, hile ve düzenle çok düzenbaz olmasın." ʿAşḳī:

cādū gözüŋe hey dė ẓulm ėtmesün igende
meşhūr-ı kişver iken ʿadliyle şāh-ı devrān (K. 30-14)

"Cadı gözüne engel ol, zamanın padişahı adaletiyle ülkede meşhur iken çok fazla zulmetmesin." Şentürk ve Boşdurmaz, *Molla Aşkî: Dîvân*, 248.

Aşağıdaki beyitte şair gözü ok atan bir savaşçı olarak nitelendiriyor:

hey dė gözüŋe nėçe atar tīr-i ḫadengi
bir yola sürer bizüm ile ṣulḥ ile cengi (189-1)[88]

"Gözüne 'Yapma, etme!' de, engel ol! Kayın okunu ne zamana kadar atacak? Bizimle barışla savaşı bir yola sürüyor/ sürüncemede bırakıyor."

Şu beyitte ise şair gözü "gazi, savaşçı" bir alp olarak vasfediyor:

ġāżī gözüŋe hey dė oḫa yaya ne ḥācet
görmedin anı gönlüm gelmiş idi īmāna (240-3)[89]

"Gazi gözüne 'Yapma, etme!' de, engel ol; oka yaya ihtiyaç yok, daha gönlüm onu görmeden imana gelmişti."

Yine şair aşağıdaki beytinde yan bakışın, kalbin ayarını bozduğunu ifade ediyor; aynı zamanda kalb ve ayar sözcüklerini bir arada kullanarak ayarı bozuk, değersiz paralara işaret etmiş oluyor. "Yürekte suyun kalmaması", gözyaşının tükenmesi, "kana dadanmak" âşığın gözünün kan akıtması, kan ağlaması olarak anlaşılabilir:

ḳomadı su yürekde hėç ḳana tatandı gözlerüŋ
ġamzelerüŋe hey dė ki ḳalb ėder uş ʿayārı gör (562-4)[90]

"Gözlerin yürekte hiç su bırakmadı, kana dadandı; yan bakışlarına 'Yapma, etme!' de, engel ol çünkü ayarı kalp ediyor/ bozuyor, işte gör!"

Şeyḫī ise sevgilinin gözlerini haramiye benzeterek engel olmazsa dünyayı yıkacağını söylüyor:

ġamzesine ḥarāmī gözlerinüŋ
hey dėmezseŋ cihān ḫarāba gider (51-5)[91]

---

[88] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 76. Benzer mazmunu içerir şu beyitler de var:
gözüŋe hey dė ger müsülmān ise
nėçe bir ata şol ḫadengi begüm (480-3) Ergin, 190.
"A beğim/ begüm! Eğer Müslümansa gözüne 'Yapma, etme!' de, şu kayın okunu ne zamana kadar atacak?"
kāfir degülem hey dė ki oḫladı yüregüm
ol oḫa el urınca yüregüm ḳanar oldı (261-8) Ergin, 103.
"Yan bakış okun yüreğimi okladı, ben kâfir değilim, ona 'Yapma, etme!' de, engel ol. O sevgili okuna el atınca (çok acımasız bakınca) yüreğim kanıyor."

[89] Ergin, 95.

[90] Ergin, 222.

[91] Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 143. Saʿdī-yi Cem [1494?] de yan bakışı haramiye benzetiyor:
dil aldı diler ġamzeŋ yaġmā ḳıla cān mülkin
hey dė o ḥarāmīye kim rāh-zen olmışdur (Saʿdī-yi Cem: 115-9) Kılıçarslan, *Eğridirli Hacı Kemâl Câmiʿü'n-Neẓâʾir Eksik Şiirler Bâyezîd Nüshası No: 5782 (İnceleme-Metin-*

"Harami gözlerinin yan bakışına engel olmazsan 'Yapma, etme!' demezsen dünya yıkılır."

Sultan II. Murad devri şairlerinden ʿAtāyī [ö. 1437]'nin beytinde göz başkalarına iyilik ederken âşığı perişan eden bir zalimdir:

hey dė ki ẓālim gözlerüŋ aġyāra her dem luṭf ėdüp
ḳahrıyla ben bī-çāreyi ḫūn-ı ciger-zād ėtmesün (70-5)[92]

"Engel ol, 'Yapma, etme!' de de zalim gözlerin başkalarına her an iyilik ederken bu ben çaresizi kahrıyla ciğer kanına batırmasın."

Aynı dönem şairi Ṣafī gamzenin gönül imaretini yıktığını söylüyor:

ġamzeŋe hey dė yıḳmasun cān u göŋül ʿimāretin
ḳullaruŋa şehā sitem bir iki üç ü dört ü beş (G. 59-2)[93]

"Ey padişah! Yan bakışına engel ol, can ve gönül imaretini yıkmasın; kullarına onun eziyeti az değil."

Bayrām [14~15. yy.], sevgiliye seslenerek aşkını mühürlü gönül sandığının içinde sakladığını, bakış hançerine engel olmaması hâlinde mührün kırılarak sandığın açılabiliceğini, bu sebeple rüsva olabileceğini şöyle dile getiriyor:

mihrüŋi göŋlüm içinde mühr-ile çün ṣaḳlaram
gözlerüŋe hey dė şāhum ḳılmasun rüsvā beni (177-4)[94]

"Ey şahım! Sevgini gönlümde mühür gibi sakladığımdan gözlerine engel ol, beni rezil etmesin."

Fatih Sultan Mehmed [ö. 1481] şairlerinden Molla ʿAşḳī, aşağıdaki beytinde adaletiyle meşhur sultanın devrinde zulmün olamayacağını, dolayısıyla sevgilinin zalim gözüne engel olması gerektiğini ifade ediyor:

ẓālim gözüŋe hey dė ʿahdinde ol şehüŋ kim
ḫurşīd bigi ʿadli ʿālemde bula şöhret (K. 41-35)[95]

"O padişahın devrinde zalim gözüne engel ol çünkü onun adaleti güneş gibi dünyaya ün salmıştır."

Aşağıdaki beytinde ise şair hiç günahı olmadığı hâlde sevgilinin

---

Tıpkıbasım), 156.
"Yan bakışın gönül aldı, can ülkesini yağmalamak istiyor; o haramiye engel ol zira haydut olmuştur."

92 Aslan, *Ivaz Paşaoğlu Atâyî: Dîvân*, 154.

93 Özkan, *Bursalı Nakkaş Safî ve Dîvânı*, 156.

94 Durkaya, "Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası", 196.

95 Şentürk ve Boşdurmaz, *Molla Aşkî: Dîvân*, 324. ʿAşḳī'nin yine Fatih'in adaletini öne çıkardığı benzer mazmunu havi başka bir beyit için bk. G. 50-9; Şentürk ve Boşdurmaz, 440.

gözünün onu öldürdüğünü söylüyor, sevgiliye seslenerek ağzı var ise gözüne "Yapma, etme!" demesi gerektiğini belirtiyor:

gözüŋ öldürdi beni hīç yoġ iken günehüm
hey dė ol dil-siyehe vār ise cānā dehenüŋ (G. 77-2)[96]

"Ey can! Hiç günahım yokken gözün beni öldürdü, eğer ağzın varsa o günahkāra engel ol; yapma, etme, de!"

Aḥmed Pāşā sevgilinin gözünün naz sarhoşu olduğunu, bundan dolayı hasta gönül ile gavgaya tutuştuğunu söylüyor. Beytin, sosyal hayatta karşılaşabileceğimiz sarhoş kavgası gözlemine dayandığı anlaşılıyor:

cānā gözüŋe hey dė ki ser-mest-i nāz olup
ġavġālar ėtmesün dil-i bīmārum üstine (K. 15-3)[97]

"Ey can! Gözüne 'Yapma, etme' de, engel ol da naz sarhoşu olup hasta gönlümle gavga etmesin."

Sarhoşların kavga ettiklerinde kan döktükleri vakidir. Fatih devri şairlerinden Faḳīh'in aşağıdaki beyti bu duruma işaret ediyor:

hey dė şol ġamze-yi mestāne-yi ḫūn-rīzüŋe kim
ḳan döker ẓulm ile dėmez ki ḫaṭādur yā günāh (27-5)[98]

---

[96] Şentürk ve Boşdurmaz, *Molla Aşkî: Dîvân*, 476. Aynı beyit G. 103-3'de tekrar ediliyor; bk. Şentürk ve Boşdurmaz, 512.

[97] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 161. Ahmed Paşa'nın şu beyti de aynı mazmunu içeriyor:
ėy serv-i nāz nergis-i mestüŋe hey dė kim
ḳıldı cihānda ehl-i niyāzı ḫarāb-ı nāz (110-2) Hayal, 298.
"Ey naz servisi! Sarhoş nergis gözüne engel ol, 'Yapma, etme!' de; nazıyla dünyada dua ehlini perişan etti."
Şerāyī [Ahmed Paşa (ö. 1497) şairi] ise şöyle diyor:
mest olup şol şōḫ çeşmüŋ cāna ḫancer çekmesün
hey dė ʿālem fitnesinden şūr-ıla şer çekmesün (Ms. 18-III) *Kolunsağ*, *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, 202.
"Şu fitneci gözün sarhoş olup cana hançer çekmesin, engel ol, dünya onun fitnesinden kargaşa ve kötülüğe uğramasın." Şehzade Cem'in de sarhoş kavgasına dayalı bir beyti vardır:
her laḥzada mestāne gözüŋ ḳaṣd-ı ser eyler
hey dėmez iseŋ arada biŋ şūr u şer eyler (G. 50-1) Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 80.
"Sarhoş gözün her an başa kastediyor, engel olmazsan arada sayısız kavga çıkaracak!" Şöyle de anlaşılabilir: "Sarhoş gözün her an göz ucuna kastediyor, yani yöneliyor; göz ucuyla, yan bakmak istiyor; engel olmazsan arada sayısız kavga çıkaracak!"

[98] Sünger, "Fakîh: Hayatı, Eserleri, Divanı", 130.

"Şu kan dökücü sarhoş yan bakışına engel ol, haksız yere kan döker de hatadır veya günahtır demez."

Sultan Cem aynı mazmunu şöyle dile getiriyor:

mestāne gözüŋ ḳaṣd-ı dil ü cān ėder ey dōst
hey dėmez iseŋ arada biŋ ḳan ėder ey dōst (G. 19-1)[99]

"Ey dost! Sarhoş gözün gönül ve cana kastediyor, engel olmazsan arada sayısız kan dökecek!"

Ḫafī âşığın kanını her an su gibi içen gözüne sevgilinin asla engel olmadığını söylüyor:

içer ṣu gibi ḳanum gözi her dem
görüŋ hey dėr mi ol ḫūn-ḫ^{v}āresine (G. 222-4)[100]

"Gözü her an kanımı su gibi içiyor, o kan dökücü gözüne bakın engel oluyor mu? Olmuyor."

Ḳāsımī [ö. 1500?] ise gözü bir kâfire benzeterek dinini berbat ettiğini, gönül ülkesini yaktığını ve Müslümanlığı yıktığını söylüyor:

hey dė kāfir gözüŋe eylemesün ġāret-i dīn
yaḳdı dil kişverini yıḳdı müsülmānlığı (68-2)[101]

---

[99] Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 63. Cefāyī [15. yy. şairi]'nin şu beytinde de aynı mazmun vardır:

hey ne ḫūnīdür döküp ḳanum içer mestāne-vār
çeşm-i ḫūn-rīzüŋ leb-i laʿlüŋ mey-i ḥamrā gibi (*) Kayhan, "Divan-ı Fanî İncelemesi", xx.

"Zalim gözün ne çok kan dökücüdür, la'l dudağının şarap içmesi gibi kendinden geçmişçesine kanımı içiyor/ ne çok kan dökücüdür, kanımı döküp kendinden geçmişçesine içiyor; zalim gözün ve la'l dudağın kırmızı şarap gibi kıpkırmızı olmuştur." Tācī-zāde Caʿfer Çelebi [ö. 1515]'nin aşağıdaki beyti benzer anlamdadır:

mest olupdur nėçe kan ėtse gerek ḫūnī gözüŋ
aŋa merdümlik ėdüp hey dėmez iseŋ güzelüm (128-6) Erünsal, *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 331.

"Güzelim! Kan dökücü gözün sarhoş olmuştur, insanlık edip ona engel olmazsan çok kan dökeceğe benziyor." Fatih Sultan Mehmed devri şairlerinden Mollā ʿAşḳī'de daha önce gördüğümüz adaletli padişah devrinde zulüm olmayacağı fikri Revānī [ö. 1523]'de de tekrar ediliyor:

hey dė çeşm-i mestüŋe ḳaṣd ėtmesün ḳan ėtmege
ẓulm olmaz şāh-ı ʿādil devridür ey dil-sitān (24-16) Avşar, *Revânî Dîvânı*, 138.

"Ey gönül alıcı güzel! Sarhoş gözüne engel ol, kan dökmeye kastetmesin, adil padişah devrinde zulmetmek olmaz." Ṣāfī [ö. 1530?]'ye göre de sarhoş göz cana kastetmiştir:

çeşm-i mestüŋ germ olup her laḥẓa ḳaṣd-ı cān ėder
hey dėmezseŋ ġāret-i ʿaḳl u dil ü īmān ėder (93-1) Taş, 82.

"Sarhoş gözün kızmış, her an cana kastediyor, 'Yapma, etme!' demezsen, engel olmazsan aklı, gönlü ve imanı yağmalayacak."

[100] Ersoy, *Dîvân-ı Hafî*, 226.

"Kâfir gözüne 'Yapma, etme!' de, engel ol; dîni yağmalamasın; gönül ülkesini yaktı, Müslümanlığı yıktı."

Ḥarīmī Şehzāde Ḳorḳud [ö. 1513]'e göre sevgilinin gözleri arslan avlayan bir ahudur,[102] engel olunmazsa misk ahusunun yüreğini kan edecektir:

hey dėmezseŋ bu dem ol āhū-yı şīr-efgenüŋe
ḳan ėder yüregini nāfe-yi müşk-i ḫotenüŋ (19-2)[103]

"Şimdi o arslan avlayan/ arslan burcundaki güneşe benzeyen, iş bitirici ahu gözüne engel olmazsan Hoten ahusunun göbeğindeki kesesini kanla dolduracak/ Hoten ahusunun yüreğini üzecek!"

Ḳansu Ġavrī, aşağıdaki beyitte kamer devrinde zulüm olmayacağını söylüyor. Kamer devri, Hz. Muhammed'in İslam'ı yani barış dinini getirdiği dönemdir:

bu devr-i ḳamerdür gözüŋüŋ ẓulmına hey dė
her gūşede yüz fitne vü ḳan eylemek olmaz (48-3)[104]

"Şimdi kamer devridir, gözünün zulmüne engel ol, 'Yapma, etme!' de, her köşede sayısız fitne çıkarmak ve kan dökmek olmaz."

Ṣāfī Cezerī Ḳāsım Pāşā da gözü Müslümanlardan haraç alan bir kâfir olarak nitelendiriyor:

hey dėmezseŋ ẓulm ile alur şehā
kāfir-i çeşmüŋ müsülmāndan ḫarāc (24-6)[105]

"Ey padişah! Engel olup 'Yapma, etme!' demezsen kâfir gözün müslümandan haraç alacak."

Aşağıdaki beyitte ise şair gözü yağmacı sarhoş bir Türk'e benzetiyor:

türk-i mestüŋ germ olup cān mülkini çapmaḳ diler
hey dėmezseŋ vay maŋa ol ẓālim-i mekkārġa (201-3)

"Sarhoş Türk/ savaşçı gözün kızmış, can ülkesini yağmalamak istiyor; o hileci zalime 'Yapma, etme!' demezsen, engel olmazsan bana yazık!"

Mihrī Ḫātun kan dökücü gözü zalimliği ile meşhur Emevi valisi Haccâc b. Yusuf es-Sekafî [ö. 714]'e benzetiyor:

---

[101] Özyürek, "İsfendiyaroğlu Rüstem Bey Dîvânı (Dîvân-ı Kâsımî): İnceleme ve Metin", 244.

[102] Mazmunun en eski kullanımlarından biri Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin divanında görülmektedir; bk. Denizmen, "Mevlânâ'nın Dîvânında 'Kut'lu Ceylan Motifi".

[103] Akın, "Harîmî (Şehzâde Korkud) Dîvânı'nın Nesre Çevirisi ve İncelenmesi", 57.

[104] Yavuz, *Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, *123.*

[105] Taş, *Ṣāfī Dīvān [Analysis - Text - Translation Explanation - Index - Facsimile]*, 38.

bī-güneh ʿāşıḳları öldürmek ister ẓulm ile
çeşm-i ḫūn-rīzüŋ ki hey dė ėtmesün ḥaccāclıḳ (78-8)[106]

"Günahsız yere zulmederek âşıkları öldürmek ister, kan dökücü gözüne 'Yapma, etme!' de, engel ol, zalimlik etmesin."

Revānī [ö. 1523] ise yan bakışı kan dökücü bir cellada benzetmiştir:

devr-i ḥüsnüŋde şehā gün başına biŋ ḳan ėder
hāy dėmezseŋ eger şol ġamze-yi cellāduŋa (388-3) [107]

"Ey padişah! Eğer şu cellat yan bakışına engel olmazsan güzelliğinin devrinde gün başına bin kan dökecek!"

sevgili-iri ben

Dehhānī'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin "kara ben"i âşığın kanını dökmek için gözünü karartmıştır:

göz ḳara ėder ḳanuma ḳara benüŋ hey dė aŋa
kim ben ġarībüŋ ḳanını döküp vebāle düşmesün (84-2)[108]

"Kara iri benin kanımı dökmek için gözünü karartıyor, ona 'Yapma, etme!' de, engel ol; ben garibin kanını döküp günaha girmesin."

sevgili-saç

Ḳāḍī Burhāneddīn, saçın can için ayak bağı olduğunu, dolayısıyla âşığı oyaladığını söylüyor:

cān gereg idi uçayidi göge
hey dė zülfüŋe ki ayaḫ baġısın (134-5)[109]

"Canın göğe uçması gerekirdi, saçına "Yapma, etme!" de, engel ol (bağı çözsün); zira ayak bağısın/ saçına tamamiyle ayak bağı olduğunu söyle."

Şairin aşağıdaki beytinde çene çukuru Babil kuyusuna benzetilmiş, sevgili de âşığı saçıyla o kuyuya asmıştır. Beyitte Harut ile Marut hikâyesine[110] telmih yapılıyor:

---

[106] Arslan, Mihrî Hâtun Divânı, 93. Şairenin şu beyti de benzer manadadır:
ḳıl naṣīḥat dōstum çeşmüŋe alláh ʿaşḳına
bī-güneh ḳan ėtmesün hey hey dė bi ʾlláh ʿaşḳına (163-1) Arslan, 136.
"Dostum! Allah aşkına gözüne nasihat et, günahsız yere kan dökmesin, Allah aşkına 'Yapma, etme!' de, engel ol."

[107] Avşar, *Revânî Dîvânı*, 405.

[108] Ersoy ve Ay, *Hoca Dehhânî Divanı*, 119.

[109] Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 53.

[110] Melekler, insanların yeryüzünde işledikleri suçlara hayret ederlermiş. Denemek üzere aralarından Harut ile Marut'u seçerler, bunlar insan suretinde yeryüzüne inerler. İnsanlara adalet ve insafla hareket etmelerini, ibadetle meşgul olmalarını, zinadan, şaraptan ve kan dökmekten uzak durmalarını tavsiye ederler. Fars hükümdarlarından birinin kızı veya ünlü yosmalardan biri olan Zühre, kocasıyla

zenaḫ zindānına ṣalduŋ ne sihr ėder yine zülfüŋ
perīşān ḳılmasun hey dė çeh-i bābil bile bizi (632-4)[111]

"Çene zindanına bıraktın, saçın yine ne sihir yapıyor? Saçına 'Yapma, etme!' de, engel ol; Babil kuyusu ile bizi perişan etmesin."

Sevgilinin saçı Ḳaramanlı Niẓāmī'nin canını zulümle almıştır:

hey dė bī-dīn ṭurraŋa şāhā niẓāmī ḫastenüŋ
cānını ẓulm ile aldı ḳaṣdı īmānındadur (21-7)[112]

"Ey şah! Dinsiz kıvırcık saçına engel ol, hasta Nizâmî'nin canını haksız yere aldı, imanına kastediyor."

Molla ʿAşḳī, adaletiyle yeryüzünü mamur eden Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı devrinde sevgilinin saçının zulme yeltenmemesi gerektiğini ifade ediyor:

hey dėgil zülfüŋe destin ẓulme ḳılmasun derāz
şāh devrinde ki ʿadlindendür ābādān zemīn (K. 46-25)[113]

"Saçına engel ol, elini zulme uzatmasın; padişah devrinde yeryüzü onun adaletiyle mamur olmuştur."

Sultan Cem'in aşağıdaki beytinde saç küfrü, cemal "yüz güzelliği" ise dini, imanı temsil etmektedir; saç yüzün üstündedir, yüzü kaplamakta yani dine kastetmektedir; küfrün dine üstün gelmesi ise hoş

---

geçinemediğinden boşanmak ister. Duruşma için kocasıyla birlikte Harut ile Marut'un huzuruna çıkar. Kadın çok güzel olduğundan her iki melek de Zühre'ye âşık olur ve onunla birlikte olmak ister. Kadın; puta tapma, şarap içme, haksız yere kan dökmeyi şart koşar. Melekler şarap içmeyi daha ehven gördüklerinden onu yerine getirirler. Şarap içince sarhoş olurlar, suçsuz bir fakiri öldürürler. Hz. İdris'e giderek tekrar göğe çıkmayı isterler. Suçlarından dolayı dünya azabını tercih ederler ve Babil'de bir kuyunun içinde ayaklarından asılırlar. Harut ile Marut kıyamete kadar bu şekilde kalacak, kuyuya yaklaşanlara sihir öğreteceklerdir. *Onay ve Kurnaz*, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 194-95.

111 Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, 250.

112 İpekten, *Karamanlı Nizâmî*, *Dîvân*, 124. Nizâmî'nin bu beytini Azerbaycan şairi Kişverī tahmis etmiştir:

yek cihetlıġ kör seniŋle kişverī-yi besteniŋ
beŋzer ėrdi aġzıŋa beynin çıḫardı pisteniŋ
ʿāşıḳ-ı zārıŋ-durur çün sen yüzi gül-desteniŋ
hey dė bī-dīn ṭurraŋa ėy kim niẓāmī ḫasteniŋ
cānını ẓulm ile alıp ḳaṣdı īmānındadur (460-7) Talan Demirci, "Kişverī Dīvānı (İnceleme - Metin - İndeks)", 274.

"Âşık Kişverî'nin seninle bir oluşunu şuradan anla: Yüzü gül destesi olan sen güzele âşık olduğu için ağzına benziyor diye fıstığın içini çıkardı. Kıvırcık saçına 'Yapma, etme!' de; hasta Nizâmî'nin canını haksızlıkla alarak imanına kastediyor."

113 Şentürk ve Boşdurmaz, *Molla Aşkî: Dîvân*, 350. Benzer anlamda bir başka beyit için bk. K. 47-31; Şentürk ve Boşdurmaz, 358.

karşılanacak bir durum değildir. Tasavvufî açıdan küfrün yani kesretin cemale yani vahdete kastetmesi, kişinin dünya ilgisinin artması demek olur; Cem de dünya saltanatı için mücadele etmiş fakat başarılı olamamıştır. Beyit, Cem'in dünyaya olan ilgisinden dolayı pişmanlık duyduğuna yorulabilir:

küfr-i zülfüŋ kim cemālüŋ üzre ḳaṣd-ı dīn ėder
hey dė ol bī-dīne kim ʿālemde bed-āyīn ėder (G. 58-1)[114]

"Saçının küfrü cemalinin üstünde dine kastediyor, o dinsize engel ol, zira dünyada kötü bir âdet çıkarıyor."

Aşağıdaki beyitler de benzer şekilde anlaşılabilir: Kesrete, dünya ilgilerine engel olamazsa zaten kararsız olan yani vahdet ile kesret arasında gelip giden Cem, sonunda kesrete boyun eğecek, dünya tarafından avlanmış olacaktır:

hey dė ḳara ṣaçuŋa ki alup ḳarārumı
her lahẓa ḳaṣdı şimdi bu ben bī-ḳarāradur (G. 98-8)[115]

"Kara saçına engel ol, zira her an huzurumu kaçırıp şimdi bu ben kararsıza kastetmektedir."

hey dėmezseŋ zülf-i ʿanber-bār-ı müşk-āmīzüŋe
ʿāḳıbet cem gönlini ṣayd eyler ol şeh-bāz-ı nāz (G. 153-5)[116]

"Amber saçan misk ile karışık saçına engel olmazsan sonunda o naz doğanı Cem'in gönlünü avlayacaktır."

Ḫafī sevgilinin dudağına teşne olduğunu, saçın buna engel olmaması gerektiğini "Su içene yılan dokunmaz." atasözüyle hatırlatıyor:

lebüŋe teşneyem zülfüŋe hey dė
ki şaḫṣ ṣu içer iken ejder urmaz (G. 120-3)[117]

"Dudağına susadım, saçına engel ol zira kişi su içerken yılan bile dokunmaz."

Serāyī [Ahmed Paşa (ö. 1497) şairi] ise sevgiliye seslenerek saçına engel olmasını, aksi takdirde saçın gönül ülkesini yıkacağını, fakat sonrasında

---

[114] Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 84.

[115] Yerli, 106.

[116] Yerli, 138. Ayni anlam şu beyitte daha basit şekilde ifade ediliyor:
gönlüm aldı ḳaṣd-ı cān ėtmek diler
hey dėgil biʾllāh ėy cān zülfüŋe (G. 361-3) Yerli, 253.
"Gönlümü aldı, billahi cana kastetmek istiyor. Ey can! Saçına engel ol!"

[117] Ersoy, *Dîvân-ı Hafî*, 159. Hafî'nin beyti aynı biçimde II. Murad [ö. 1451] devri şairlerinden Bursalı Naḳḳāş Ṣafî'de de geçmektedir (G. 54-3), bk. Özkan, *Bursalı Nakkaş Safî ve Dîvânı*, 153.

pişman olabileceğini dile getiriyor:

hey dė zülfüŋe ḫarāb eylemesün mülk-i dili
ẓulm-ile olmaya tā ṣoŋra peşīmān-şekil (K. 12-51)[118]

"Saçına engel ol, gönül ülkesini yıkmasın; sonra zulmünden dolayı pişman olmasın!"

Ḥamdī Akşemseddin-zāde Ḥamdulláh [ö. 1503]'ın beytinde *hey dė hey* biçiminde geçen söz pekiştirme de belirtiyor:

göŋlümi bend ėtdi uydı ġamze-yi ġammāzuŋa
hey dė hey ẓulm ėtmesün zülf-i kemend-endāzuŋa (148-1)[119]

"Gammaz yan bakışına uydu da gönlümü bağladı, kement atan saçına 'Yapma, etme!' de, engel ol da zulmetmesin."

Necātī Bey [ö. 1509] merhametsiz sevgiliyi uyararak yeryüzünde Allah'ın gölgesi olan padişahın zulme engel olacağını belirtiyor:

ėy meh-i bī-mihr şehrüŋ pādişāhı yoḳ mıdur
zülfüŋe hey dėmege ẓıll-ı iláhī yoḳ mıdur (57-1)[120]

"Ey merhametsiz ay! Şehrin padişahı yok mudur? Saçına engel olmaya Allah'ın gölgesi yok mudur?"

Tācī-zāde Caʿfer Çelebi, saçın gönül ve cana dolaşmaması gerektiğini söylüyor. Beyitte zülf tasavvufî anlamıyla "dünya ilgileri, zevkleri, kesret"tir. Yüz, tasavvufta "vahdet"i ifade eder, aynaya benzetilir. Kesret vahdet aynasında yüz bulur yani zuhur eder ama kesret baştan aşmamalı; çok fazla olmamalı, çoğalmamalı, gönül ve cana dolanmamalıdır:

hey hey dė zülfüŋe dil ü cāna ṭolaşmasun
Yüz buldı ise bi ʾllāh igen başdan aşmasun (160-1)[121]

"Saçına engel ol 'Yapma, etme!' de, gönüle ve cana dolaşmasın; yüz bulduysa da vallahi çok fazla baştan aşmasın!"

sevgili-ağız

Ḥamdī Akşemseddīn-zāde Ḥamdulláh, sevgilinin dudağının âşığa zulmetmemesi, tam aksine ağız suyu ile onun susuzluğunu gidermesi gerektiğini dile getiriyor. Dudağın zulmetmesi âşıkla konuşmaması, herhangi bir haber vermemesi, dolayısıyla kendisini gizlemesidir. "ahd-i

---

118 Kolunsağ, *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, 134.
119 Özyıldırım, *Hamdullah Hamdî Divanı*, 67.
120 Tarlan, *Necati Beg Divanı*, 181.
121 *Erünsal*, *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 368.

nihân" ile belirtilen gizli sözleşme, ruhlar meclisindeki sözleşmedir. Dudak âşıklarına mesajlar (vahiy) ileterek kendinden haberdar etmelidir. Böylece âşıkların hasreti sona erecektir:

ben teşneye ẓulm eylemesün laʿlüŋe hey dė
anuŋla nedür ʿahd-i nihān işte bilürsin (124-3)[122]

"Ben susuza zulmetmesin, dudağına 'Yapma, etme!' de, engel ol; onunla gizli sözleşmemizin ne olduğunu işte sen biliyorsun."

Münīrī [ö. 1520]'nin beytinde sevgilinin kırmızı dudağı âşıklarına zulmediyor ama ahirette hesabının sorulacağını hiç düşünmüyor:

laʿl-i lebüŋe hey dė ḳan içmeden uṣanmaz
ġālib budur kim āḫir ṣorulmasın uṣınmaz (130-1)[123]

"Dudağının la'line engel ol, kan içmekten usanmıyor; gâliba sonunda/ ahirette hesabının sorulacağını aklına getirmiyor."

sevgili-boy

Aḥmed-i Dāʿī, boyunu serviye benzetirse sevgilinin onu uyarmasını istiyor; dolayısıyla şairin kendisi de bu benzetmeyi uygun bulmamaktadır:

nāzük boyuŋa servi dėsem dė ki hey baŋa
beŋzer ki bir yonulmaduḳ aġaç ki kündedür (242-2)[124]

"Nazik boyuna servi dersem bana 'Yapma, etme!' de, engel ol; o servi yontulmamış kaba bir ağaca benziyor."

âşık

Aḥmed Pāşā'nın aşağıdaki beytinde söz konusu edilen göz, âşığa aittir. Tecrid yoluyla kendisine seslenen şair çapkın gözüne engel olmasını, aksi takdirde can akçesinin boşa gideceğini ifade ediyor; zira güzeller canı değil nakit olarak altını, gümüşü kabul ediyorlar:[125]

derd-i dil mey-ḫānesinde naḳd-i cān olur telef
hey dėmezseŋ aḥmedā şol çeşm-i şāhid-bāzuŋa (277-7)[126]

---

122 Özyıldırım, *Hamdullah Hamdî Divanı*, 58.

123 Ersoy, *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî ve Dîvânı*, 286.

124 Özmen, *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım)*, 218.

125 Şairin şu beyit de aynı mazmunu içeriyor:
hey dė ẓālim çeşmüŋe igen dil āzār eyleme
bī-zer ü bī-zūrlara böyle bāzār eyleme (Kt. 4-1) Hayal, 469.
"Zalim gözüne engel ol, 'Yapma, etme!" de; gönlü azarlama, akçesiz zayıflarla/ soylu âşıklarla böyle pazarlık etme."

126 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 399.

"Ey Ahmed! Şu güzele düşkün gözüne engel olmazsan 'Yapma, etme!' demezsen gönül derdi meyhanesinde can akçesi boşa gidecek."

8. *hey dėyince, hey hey dėyince, hā dėyince,* "bir anda, hemen, çabucak"

Şeyḫī, ecelin bir anda geleceğini söylüyor:

ʿömrüm bigi geçer baŋa hey vaʿdeler vėrür
āh ol ecel dėdükleri ėrer dėyince hā (1-6)[127]

"Ömrüm gibi benimle oyun oynuyor; bana devamlı süre veriyor; yazık ki o ecel dedikleri aniden gelecek!"

Ömür konusunda Gülşenī-yi Ṣaruḫānī [Fatih (ö. 1481) devri şairi] de benzer düşünceyi şöyle ifade ediyor:

müddet-i ʿömr ü mühlet-i eyyām
hey dėyince ne ṭaŋ olursa tamām (289)[128]

"Ömrün vakti ve günlerin süresi bir anda biterse buna şaşılmaz."

Şeyḫī aşağıdaki beytinde dünya yapısının çabucak yıkılabileceğini ifade ediyor:

şeyḫī beḳā diler iseŋ cān ḥaremin ʿimāret ėt
kim bu cihān meremmeti hey dėmedin ḫarāb olur (24-5)[129]

"Ey Şeyhî! Kalıcı olmak istersen can evini şenlendir çünkü bu dünya yapısı çabucak yıkılır."

Dünyanın geçiciliğine dair benzer bir düşünceyi Yaḥyāoġlu [14~15. yy.]'nun aşağıdaki beytinde de buluyoruz:

şādı maḥabbetine cihānuŋ yoḳ iʿtibār
kim hey dėyince ḥāli diger-gūn degül midür (39-6)[130]

"Dünyanın sevinç ve muhabbetine itibar edilmez çünkü bir anda hâli başka türlü olmuyor mu?"

Fatih devri şairlerinden Ḫafī düşmanın, Fatih Sultan Mehmed'in okundan kurtulamayacağını şöyle dile getiriyor:

ḳaçmaġla ḳurtulam dėr oḳından ʿadū velī
ardından öŋine geçer ėrer dėyince hā (3-19)[131]

"Düşman, 'Kaçarak kurtulayım' der ama padişahın oku bir anda onun ardından önüne geçip yetişir."

---

127 Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 106.
128 Kulat, "Gülşeni Saruhani Divanı ve Tahlili", 72.
129 Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 124.
130 Ay Say, "Klasik Türk Şiirinin Başlangıç Dönemi Şairlerinden Yahyâoğlu ve Divançesi", 42.
131 Ersoy, *Dîvân-ı Hafî*, 73.

Timurlu sultanlarından Uluġ Bey [ö. 1449]'in saray şairi Mevlānā Sekkākī sevgilisini yiğitlik ormanında dünyaya gelmiş bir arslan yavrusuna benzetiyor:

yā şecāʿat bīşesinde toġdı arslan balası
siz körüŋ hey hey dėginçe bolġay ol bir şīr-i ġāb (12-5)[132]

"Yani yiğitlik ormanında arslan yavrusu doğdu; görürsünüz, o çabucak ormanların arslanı olacak!"

Ṣāfī Cezerī Ḳāsım Pāşā'ya göre gönül sevgilinin hayalinin tahtıdır ancak o dağınık hâldeki kıvırcık saçları gibi gönlü darmadağın etmiş, adını kötüye çıkarmıştır:

dil ḫayālüŋ taḫtgāhıyken ser-i zülfüŋ gibi
hey dėyince tārmār ėtdüŋ ėyü ad ėtmedüŋ (129-2)[133]

"Gönül hayalinin tahtı iken saçının ucu gibi onu çabucak alt üst ettin, hem kendi adını hem de onun adını kötüye çıkardın."

Şevḳī-yi Edirnevī [II. Bayezid (ö. 1512) devri şairi] ise güle benzettiği sevgilisine seslenerek bülbülünü ürkütmemesi gerektiğini, zira gönül kuşunun çabucak uçup gidebileceğini söylüyor. Şair, ömrün çabucak bitebileceğini ve can kuşunun beden kafesinden çabucak uçabileceğini ima etmiş oluyor:

özüŋden bülbülüŋ ürkütme ėy gül
k'uçar dil murġı tenden hā dėyince (138-2)[134]

"Ey gül! Bülbülünü kendinden ürkütme çünkü gönül kuşu tenden bir anda uçar.

Şerīfī [ö. 1514]'nin *Şehnāme*'sinde *hā dėyince* deyimi uzak mesafelerin çabucak aşılmasıyla ilgilidir:

gider ol gāve leşker der-peyince
niçe fersaḫ keserler hā dėyince (1959)[135]

"O Gâve ordunun ardınca gider, çabucak pekçok mesafe geçerler."

9. *hey ḳıl-* "Ah vah etmek"

Özbek han-şair Şībānī sâkîye seslendiği aşağıdaki beytinde zümrüdüankaya benzettiği ay ve yılların geçip gideceğini, gözden kaybolacağını ve bir daha ele geçmeyeceğini, dolayısıyla zamanın kıymetini bilmek gerektiğini dile getiriyor:

---

[132] Eraslan, *Mevlana Sekkâkî Divanı*, 180.
[133] Taş, *Ṣāfī Dīvān [Analysis - Text - Translation Explanation - Index - Facsimile]*, 107.
[134] Işınsu Durmuş ve Canım, *Edirneli Şevkî Dîvânı*, 275.
[135] Kültüral ve Beyreli, *Şerîfî Şehnâme Çevirisi*, 70.

zamānī şādmānlıḳnı éligdin bérme ay sāḳī
kim ay u yıl bolup ʿanḳā uçarlar çün ḳılur-sén hey (297-3)[136]

"Ey sâkî! Geçici olan mutluluğu elinden bırakma çünkü ay ve yıl anka olup uçar da 'ah, vah' edersin."

10. hey maʿāza ʾlláh "Aman Allah korusun!"

Necātī Bey, saçının kıvrımından ayrılmasını isteyen sevgiliye bunun hem mümkün olmadığını, hem de bunu hiç istemediğini ifade ediyor. Beyitteki "ip" sözcüğü "bend oynamak" deyimini düşündürüyor. Buna göre sevgili şairle gönül eğlendirmektedir, fakat bunu devam ettirmek istemiyor. Şair ise onunla alay ettiğini, onunla oyun oynadığını bildiği hâlde sevgiliden vazgeçmek istemiyor:

çīn-i zülfümden çekilsün dér imişsin dōstum
hey maʿāẕa ʾlláh ne çāre uşda boġaz uşda ip (25-2)[137]

"Dostum! 'Saçımın kıvrımlı ucundan çekilsin' demişsin, aman Allah korusun! İşte boğaz, işte ip!"

ʿAdlī [ö. 1512]'nin:

tīġ-ı ḫūn-āşāmuŋa dil dōstum düşmen démiş
hey maʿāẕa ʾlláh neme yarar begüm düşmen benüm (98-3)[138]

"A dostum! Gönül, senin kan içici kılıcına düşmem/ 'düşman!' demiş; aman Allah korusun, düşmeyen/ düşman diyen benim neyime yarar beyim/ a begüm?"

beytinde geçen "dil dostum düşmen" ifadesi farklı şekillerde anlaşılabilir: 1. Gönül, "Sevgilinin kan içici kılıcına düşmem, o kılıçla şehit olmam!" demiş; böylece âşığın düşmanı olmuş; öyle gönül âşığın ne işine yarar? 2. Âşığın dostu olan gönül veya bir gönül dostu sevgilinin kan içici kılıcına "Düşmandır!" demiş; böylece âşığın düşmanı olmuş. 3. Âşığın dostu sevgilinin kan içici kılıcına: "Düşmanı kes!" demiş; oysa âşığı kesmeli. 4. Düşman, sevgilinin kan içici kılıcına: "Dostumu yani bana dost olanı kes!" demiş. Düşman, âşığın düşmanıdır, "Âşığı kesme!" demiş oluyor. Beyitteki "dil: dilmek, kesmek, yarmak" ve "yarar: yarmak" sözcükleri de iham-ı tenasüb meydana getiriyor.

11. *hey meded* "eyvah, yazık!"

ʿAvnī Fātiḥ Sulṭān Meḥmed [ö. 1481] sevgilinin sarhoş bir hâlde kirpik kılıcıyla meydana çıktığını, engel olunmazsa kan dökeceğini söylüyor:

---

136 Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım)*, 276.
137 Tarlan, *Necati Beg Divanı*, 160.
138 Bayram, *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî)*, 136.

mest çıḳmış müje tīġıyile islām ehli
hey meded ḳomaŋız ol kāfiri kim ḳan eyler (16-4)[139]

"Ey Müslümanlar! O güzel sarhoş hâlde kirpik kılıcıyla çıkmış; o kâfiri bırakmayın, kan dökecek, yazıktır!"

Sultan Cem, aşağıdaki beytinde gözyaşı içinde iken sevgilinin saçını gördüğünü ve ona tutunduğunu/tutulduğunu (yakalandığını) ifade ediyor. Klasik şiirde saç renk, şekil ve başka vech-i şebehlerle "yılan"a benzetilmiştir. Dolayısıyla mısra "Denize düşen yılana sarılır." atasözünü akla getiriyor. "tutuldum" sözü ikinci mısraa da racidir; sihr-i helal meydana gelmiştir; böylece şair "denizden, deniz yoluyla kâfiristana istemeyerek de olsa götürüldüm." demiş oluyor. Babası Fatih'in ölümünden sonra ağabeyi II. Bayezid ile taht mücadelesine girişen, 1482'de Konya'yı ele geçirmek maksadıyla yaptığı son savaşı kaybeden Cem'in vatanından ayrılmaktan başka çaresi kalmamıştı. Cem, aynı yılın 29 Temmuz'unda şövalyelerin yardımıyla Rodos'a gitmişti.[140] Beyitte şair ne kadar çaresiz kaldığını, "tutuldum" sözüyle belki de zorla Rodos'a götürüldüğünü bize anlatmak istiyor. Beyit şöyledir:

yaşumdan zülfüŋi görüp ṭutuldum
deŋizden kāfiristāna meded hāy (b. 7)[141]

"Göz yaşımdan saçını görüp tutundum, deniz yoluyla Kafiristan'a götürüldüm, eyvah, yazık!"

Necātī Bey, bir yudum su istediği sevgilinin aldırmazlığı yüzünden yaşadığı acı ve sıkıntıyı sekerat hâlindeki insan tasviriyle anlatıyor. "Bir içim su" ile sevgilinin güzelliğine işaret eden şair aynı zamanda ona olan tutkunluğunu da ifade etmiş oluyor. Beyitte aşk, tutku, bağlılık ile vefasızlık, umursamazlık tezadı oluşturulmuştur:

ben nėce ölmeyeyin ḥasretle laʿl-i nāb-ı yār
hey meded öldüm bir içim ṣu dėr isem mā dėmez (215-3)[142]

"Hasretle 'Eyvah, yazıktır, öldüm, bir içim su!' desem, sevgilinin saf dudağı 'Al/ Su!' demez; ben hasretle nasıl ölmeyeyim?"

Revānī sekerat mazmununu yukarıdaki beyitten daha farklı biçimde ifade etmiştir. Sevgilinin öpücüğü hasretiyle canı ağzına gelen şair, dostlarından yardım istiyor:

---

139 Doğan, *Avnî (Fatih) Dîvânı*, 8.
140 Şakiroğlu, "Cem Sultan (ö. 900/1495)".
141 Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 297.
142 Tarlan, *Necati Beg Divanı*, 278.

cānum aġzuma gelüpdür būse-yi dil-dār içün
ölmedin bir çāre eyleŋ hey meded baŋa meded (42-6)[143]

"Sevgilinin öpücüğü için canım ağzıma gelmiştir, ölmeden bir çare kılın, eyvah, yazıktır, bana yardım edin!"

Mihrī Ḫātun ise ayrılık yüzünden can vermek üzere olduğunu söylüyor:

bir nefes ḳaldı ki mihrī vėre cān furḳat ile
çıḳmasun ḥasret ile hey meded ol yāre meded (14-5)[144]

"Mihrî'nin ayrılık yüzünden can vermesine bir nefes kaldı, hasretle canı çıkmasın, yazıktır, o dostuna yardım et."

Āhī Çelebi sevgiliye vefasız denmesine karşıdır:

dėmişler kim vefāsuzdur ʿadūlar yār içün yārā
meded hey ol semen-sāya yazuḳlar iftirā olmış (43-2)[145]

"Ey dost! Düşmanlar sevgili için 'Vefasızdır!' demişler; o akgülü andıran sevgiliye yazıktır yazık! İftira olmuş."

ʿAdlī, gam ordusunun gönül ülkesini yıkmak istediğini haber vererek devlet erkânının nasıl bir tedbir alacağını soruyor. Klasik şiirde gam "esrar" anlamına da gelir. II. Bayezid'in esrar kullandığı bilinmektedir.[146] Esrarın etkilerinden biri midenin bulanmasıdır, beyitteki "gönül yıkmak" ifadesi buna işaret etmektedir (gönül: mide, yıkmak: bulanma, ağrı).[147] "Erkân-ı devlet" ile ehl-i keyf kastediliyor. Şair, ehl-i keyfin nasıl bir tedbir alacağını soruyor. Esrarın üzerine rakı, şarap içilirse sarhoşluğu giderirmiş.[148] Dolayısıyla şair rakı, şarap içmek istediğini ima etmiş oluyor:

---

143 Avşar, *Revânî Dîvânı*, 200.

144 Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 58.

145 Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 22.

146 Turan, "Bayezid II (ö. 918/1512)". II. Bayezid Amasya valiliği sırasında musahibleri Mahmud Paşa, Taci Bey ve Müeyyedzade Abdurrahman tarafından uyuşturu, içki ve kumara alıştırılmıştı. Buna engel olmak isteyen dönemin Sivas kadısı, aynı zamanda âlim olan Lutfullah Halîmî iftiraya uğrayarak hapsedilmiş, Halîmî de bir "Tâiyye Kasidesi" yazarak durumu Fatih Sultan Mehmed'e haber vermişti. Yapılan soruşturma neticesinde Halîmî'nin suçsuz olduğu anlaşılmış, Bayezid'in çevresindeki devlet adamlarının bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı ise Amasya'dan uzaklaştırılmıştır.

147 Bugün Anadolu'da "Göynüm dönüyor=karnım ağrıyor, midem bulanıyor" tabiri hâlâ kullanılıyor.

148 Onay ve Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 153.

gönli milkin ʿadlīnüñ ġam leşkeri yıḳmak diler
hey meded erkān-ı devlet aña ne tedbīr eder (28-5)[149]

"Gam ordusu Adlî'nin gönül ülkesini yıkmak istiyor, devlet erkânı buna nasıl bir tedbir alacak? Yazıktır."

Mihrī Ḫātun, güle benzeyen sevgiliyi dikene benzeyen rakipten uzak tutmak için gayret vaktinin geldiğini şöyle dile getiriyor:

merd iseñ ġayret demidür sür raḳībi hey meded
dāmenine ter gülüñ yapışmasun saʿy eyle ḫār (43-6)[150]

"Yiğitsen gayret vaktidir, rakibi kov; yazıktır, çalış da taze gülün eteğine diken yapışmasın."

Ṣāfī Cezerī Ḳāsım Pāşā sevgiliyi güzeller padişahı olarak vasfediyor, onu kim görse naz ehli oluşuna hayran olur, nazar değmesinden korkar:

sen güzeller şehine kim ki naẓar ḳıldı ise
nėce nāz ehli olur hey meded alláh dėdi (225-5)[151]

"Sen güzeller padişahına kim nazar ettiyse 'Nasıl da naz ehlidir Allah'ım, eyvah yazık!' dedi."

12. *hey ne, hey zihī* "pekiştirme ile birlikte şaşkınlık; asla, hiç, pek, çok, yaman, çetin, tam; hayret"

Timurlu şairlerinden Mevlānā Luṭfī sevgilinin merhametsizliğine vurgu yapıyor:

ḳan boldı köñül sėnsiz ü yoḳ ḳıl ucı raḥmıñ
hey hey nė cefā ḳılġuçı ḫūn-ḫᵛāre kişi-sėn (226-4)[152]

"Gönül sensiz kan oldu, kıl ucu kadar bile acıman yok. Ne çok zulmedici, kan dökücü birisin!"

Aḥmed Paşa, aşağıdaki beytinde sabâ rüzgârının, sevgilinin kokusunu getirerek âşığa can verdiğini ifade ediyor. Sabâ rüzgârı tasavvufta Hz. Muhammed'i temsil eder,[153] sevgili ise kara toprağa can veren, insanı topraktan yaratan Allah'tır. Yüce Allah, ilahi mesajını Hz. Muhammed aracılığıyla insanlara iletmiştir. Şair, "bilmedüm" diyerek "Mā ḳaderū ʾllāhe ḥaḳḳa ḳadrih"[154] ayeti ile "Mā ʿarafnāke ḥaḳḳa

---

149 Bayram, *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî)*, 66.
150 Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 73.
151 Taş, *Ṣāfī Dīvān [Analysis - Text - Translation Explanation - Index - Facsimile]*, 170.
152 Karaağaç, *Lutfî Divanı: Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbaskı*, 169.
153 Tamar, "Fethî'nin Deh-nâme'si (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Dil İçi Çeviri)", 105.
154 Zümer (39) 67. ayet: "Allah'ı hakkıyla takdir etmediler."

maʿrifetik"[155] rivayetine de işaret ediyor:

ben ḳara topraġ idüm cān vėrdi būyuŋdan ṣabā
hey ne cān-perver ḳıyāmet dil-rubāsın bilmedüm (191-2)[156]

"Ben kara topraktım/ölmüştüm, sabâ rüzgârı senin kokunla can verdi; can besleyen ne yaman bir afetsin, bilemedim."

Aşağıdaki beyitte ise şair hem sevgilisinin adını veriyor, hem de bu ad ile cinas sanatı meydana getiriyor:

hey ne cānān imiş bu cān-alma
ki gören dėr aŋa ki cān al ma (265-1)[157]

"Bu Can-Elma ne yaman bir cananmış; her gören ona: "Can al, işte!" diyor.

Ḳāsımī, sevgilinin ayrılığının çok zor olduğunu ifade ediyor:

yār ayrulıġın ʿāşıḳa göstermesün alláh
hey ne güç imiş olsun işidenden ıraḳ āh (60-1)[158]

"Allah âşığa sevgilinin ayrılığını göstermesin, ne çetin, ne güç bir işmiş, işitenden uzak olsun, ah!"

Mihrī Ḫātun'a göre sevgili benzersiz bir güzeldir:

bugün bir ġunca-fem gördüm dėdüm kim hey ne cāndur bu
dėdiler bu ruḫ-ı zībāyı ṣorma özge cāndur bu (136-1)[159]

"Bugün bir gonca ağızlı gördüm, 'Ne sıradışı bir candır bu?' dedim; 'Bu güzel yanaklıyı sorma, bu başka bir candır.' dediler."

Şaireye göre sevgili âşığın gönlünü alıp almama konusunda çok kararsızdır:

göŋlin aldum āl ile dėrdüŋ ḫoş inkār eyledüŋ
hey ne bī-iḳrār imişsin böyle bilmezdüm seni (193-4)[160]

"'Hile ile gönlünü aldım' derdin, işte inkâr ettin/ geriye al dedin; ne çok sözünde durmaz, ne çok kararsız biriymişsin, seni böyle bilmezdim."

---

[155] "Ey Rabbim! Seni hakkıyla bilip tanıyamadık."

[156] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 347.

[157] Hayal, 391.

[158] Özyürek, "İsfendiyaroğlu Rüstem Bey Dîvânı (Dîvân-ı Kâsımî): İnceleme ve Metin", 230.

[159] Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 122.

[160] Arslan, 152. Tācī-zāde Caʿfer Çelebi [ö. 1515]'nin benzer anlamda şu beyti var:
ḳavline aldanmaŋuz bir ʿahd ü peymānsuzdur ol
ėtdügi iḳrāra ṭurmaz hey ne īmānsuzdur ol (119-1)Erünsal, *The Life and works of Taci-zade Caʿfer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 319.
"Sözüne aldanmayın, o yemininde durmaz; verdiği sözü yerine getirmez, o ne çok imansızdır."

Āhī Çelebi'ye göre ise sevgili kime arkadaş olursa mutlaka onun gönlünü alır:

bir nefes her kime kim hem-dem ola gönlin alur
hey kimün cānıdur ol şōḫ ne ehl-i dil olur (30-2)[161]

"Her kime bir an arkadaş olsa gönlünü alır; hayret! O harami kimin canıdır, o ne yaman bir gönül ustasıdır."

sevgili-yüz

Mevlānā Luṭfī'ye göre çok utangaç olan sevgilinin yüzü nazardan kızarmaktadır:

gül tėg ḳızarur yüzi naẓardın
hey hey nė belā ḥayā bolur bu (232-3)[162]

"Yüzü nazardan gül gibi kızarıyor; bu ne cetin, ne belalı bir hayadır!"

Aḥmed-i Dā'ī, sevgilinin cemal bâğının çok nurlu ve çok şerefli olduğunu, orada sümbül saçın anısına/sümbül saçı andıran deste deste reyhanlar bağlandığını şöyle ifade ediyor:

hey ne ferri var cemālün bāġınun kim ravżada
deste deste sünbülün yādına reyḥān baġlanur (103-6)[163]

"Cemal bâğının ne çok nuru/ şerefi var, öyle ki o bâğda/ cennette sümbül saçının anısına/ sümbül saçı andıran deste deste reyhan bağlanıyor."

Aḥmed-i Rıżvān'a göre sevgilinin yüzü vird, saçı tesbihtir:

çü fikr-i rūyı-durur vird zülfidür tesbīḥ
ne ḫūb ẕikr olur hey ne fikr-i rūḥ-peẕīr (183-2)[164]

"Yüzünün fikri vird, saçı tesbih olduğu için o ne güzel bir zikir ve o ne pek makbul bir fikirdir."

Mesīḥī İskender'in aynasına benzettiği sevgilinin yüzünde ayva tüyü ile iri benin yerinin olmadığını söylüyor:

hey ne lāzım ol ruḫ-ı ʿālem-nümāda ḫaṭṭ u ḫāl
cām-ı iskenderde ḫod lāzım degül gerd-i melāl (13-5)[165] 59

"O dünyayı gösteren yanakta ayva tüyü ve iri benin asla yeri yoktur, İskender'in aynasında üzüntü tozunun yerinin olmadığı gibi."

Ṣabāyī sevgilinin yanağını suya, yanaktaki ayva tüylerini ise gubarî

---

161 Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 16.
162 Karaağaç, *Lutfî Divanı: Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbaskı*, 173.
163 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 295.
164 Çeltik, *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*, 243.
165 Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, 59.

hatta benzetiyor; o yanağı ve hattı gören herkesin "Su üstüne yazı yazmış!"[166] diyerek nakkaşını tebrik ettiğini ifade ediyor:

ʿārıżuŋ üzre gören ḫaṭṭ-ı ġubārı dėdi kim
hey zihī naḳḳāş kim ṣu üzre taḥrīr eylemiş (56-3)[167]

"Yanağının üstündeki ince ayva tüyünü/ gubârî hattı gören: 'Su üstüne yazı yazan ne yaman nakkaşmış!' dedi."

sevgili-saç

Şeyḫī, sevgilinin saçının çok dinsiz olduğunu ve imana kastettiğini söylüyor. Beyit saç-küfür, yanak-iman benzetmesine dayanmaktadır:

hey ne bī-dīn ṭurradur zülfüŋ ruḫuŋ üstinde kim
bunca küfr içreyiken ḳaṣdı daḫı īmānadur (79-2)[168]

"Yanağının üstündeki saçın ne çetin bir dinsiz saçtır ki bunca küfür içindeyken dahi imana kastediyor, hayret!"

Aḥmed Pāşā saçı kötü kalpli bir cadıya benzetiyor:

hey ne cādū-yı siyeh-dildür yüzinde zülfi kim
bir ḳılı ucında_aṣılmış biŋ dil ü cān andadur (44-4)[169]

"Sevgilinin yüzü üstündeki bir telinin ucunda sayısız gönül ve canın asılı olduğu saçı ne çok kötü kalpli bir cadıdır!"

Aşağıdaki beytinde ise sevgilinin saçının çözülmesi zor, büyük bir fitne olduğunu belirtiyor:

---

[166] "Dikkat çekici bir iş yapmak, kimsenin başaramayacağı bir işi başarmak" anlamındadır.

[167] Kavaklık, "On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabâyî ve Divançesi (Transkripsiyonlu Metin-Açıklamalar-Dizin)", 56.

[168] Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 163.

[169] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 259. Çākerī'nin benzer şu beyti vardır:
hey ne çoḳ başlu hindūdur zülfüŋ
kim hezārān dil aṣdı bir ḳılda (94-4)
"Bir teline sayısız gönül asan saçın ne çok başlı bir Hindlidir." Aslan, "Dîvân-ı Çâkerî (Dil Özellikleri-Metin)", 78. Şehzāde Cem ise gözü usta bir sihirbaza benzeterek büyü ile saçı çok başlı ejderhaya dönüştürdüğünü söylüyor:
hey ne siḥr-engīzdür cāzū gözüŋ kim dil-berā
her nefesde zülfüŋi biŋ başlu ejderha ḳılur (G. 78-3) Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 95.
"Ey dilber! Cadı gözün ne yaman bir sihirbazdır ki her nefeste saçını bin başlı ejderha eder." Cem'in şu beyti de Hindlilerle ilgilidir:
hey ne küstāḫ olur ol zülf-i siyehler bī-rıżā
gül dėrerler gülşen-i ḥusnüŋde hindūlar gibi (G. 380-3) Yerli, 262.
"O siyah saçlar çok küstahtırlar, öyle ki Hindliler gibi güzelliğinin gül bahçesinde rızasız gül toplarlar."

hey ne şīrīn-kārdur laʿl-i şeker-rīzüŋ senüŋ
hey ne müşkil fitnedür zülf-i dil-āvīzüŋ senüŋ (163-1)[170]

"Senin şeker saçan dudağın ne de çok tatlıdır. Senin gönül asan saçın ne çetin bir fitnedir."

Serāyī saçı, gönlü yağmalamak isteyen bir kâfire, gözü ise zalim bir cellada benzetmiştir:

hey ne kāfirdür saçuŋ yaġmā-yı dil ėtmek diler
veh ne ẓālimdür gözüŋ cellād-ı cān olmaḳ diler (115-5)[171]

"Gönlü yağmalamak isteyen saçın ne de çetin bir kâfirdir, can celladı olmak isteyen gözün ne çok zalimdir, yazık!"

sevgili-göz

Timurlu şairlerinden Mevlānā Gedāī [ö. 1491?] sevgilinin gözünü, gönlü çalıp götüren bir ayyara[172] benzetiyor:

köŋlümni oġrılap ḳara zülfüŋdin ėltedür
hey hey ṣad āferīn ki ne ʿayyār ėmiş közüŋ (116-3)[173]

"Gönlümü çalıp kara saçınla bağlayıp götürmektedir, sayısız aferin! Gözün ne yaman bir ayyarmış."

Aḥmed Pāşā, aşağıdaki beytinde "arslan avlayan ahu" mazmununu

---

[170] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 328. Leālī [Fatih devri şairi]'nin aşağıdaki beyitlerindeki ikinci ve dördüncü mısraların Ahmed Paşa'dan tazmin olduğu anlaşılıyor:
çüst ü şīrīn-cān olur ṭatlu diliyle dil-berā
hey ne şīrīn-kārdur laʿl-i şeker-rīzüŋ senüŋ (G. 46-2)
her birin bir bend ile meftūn ėdüpdür dilleri
hey ne müşkil fitnedür zülf-i dil-āvīzüŋ senüŋ (G. 46-4)
Akçay, *Dîvân-ı Le'âlî (İnceleme-Metin)*, 94.
Revānī [ö. 1523] de şöyle diyor:
hey ne ḫoş şekker-fürūş olur senüŋ şīrīn-lebüŋ
her yaŋadan cān atarlar dāim anuŋ ḳandine (336-3) Avşar, *Revânî Dîvânı*, 373.
"Senin şirin dudağın ne hoş şeker satıcısıdır, onun şekerine her yandan devamlı can atarlar."

[171] Kolunsağ, *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, 296.

[172] Ayyâr; "çok gezen, kurnaz, çevik, hilekâr, hırsız, casus, hafiye, suikastçı, çok akıllı, korkusuz", "El yazması Hamza-name ve Eba Müslim-i Horasanî hikâyelerinde Amr-ı Ayyar, Ahmed Tarrân ve emsali ayyarlardan bahs olunur. Bunların sırtında bir dağarcık, içinde sapan ve kaya, dârû-yı huşber, cenbiye bir nev'i hançer, bir iki elbise bulunur. Kendileri çıplak denecek surette gezerlermiş. Gece düşman ordusuna yaklaşınca dârû-yı huşberi saçarlar ve bunun tesiriyyle uyuyan düşman askerleri arasına karışarak aldığı haberi kendi kıtasına yetiştirirlermiş. Daha sonraları ayyar hırsız, yankesici ve dolandırıcı manalarına kulanmaya başlanmış." bk. Onay ve Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 60-61.

[173] Eckmann, *Dīvān of Gadā'ī*, 128.

sevgilinin gözü ile ilişkilendiriyor:

hey hey ne siḥr var senüŋ āhū gözüŋde kim
biŋ şīr gelse bir baḳışından zebūn gider (75-2)[174]

"Senin ahu gözünde ne çok sihir var, öyle ki bin arslan gelse bir bakışınla âciz olup geri dönüyor, hayret!"

Aşağıdaki beyitte ise şair gözü usta bir büyücü olarak niteliyor, öyle ki saça gece gündüz parlak güneşi sarmayı öğretmektedir:

hey ne sāḥirdür gözüŋ kim zülfüŋe taʿlīm ėde
siḥr ile her rūz u şeb ḫurşīd-i raḫşān ḳucmaġa (288-2)[175]

"Gözün ne yaman bir büyücüdür, öyle ki saçına büyü ile her gece ve gündüz parlak güneşi sarmayı öğretiyor; hayret!"

Şu beyitte sevgilinin naz uykusu yan bakış atına binerek saçın karanlığında âşığın sabır atını alıp götüren bir zalimdir:

ṣabrumuŋ raḫtın şeb-i zülfüŋde tārāc ėtdürür
hey ne ẓālimdür senüŋ ġamzeŋdeki nāz uyḫusı (345-4)[176]

"Sabrımın eyerli atını saçının gecesinde alıp götürür, senin yan bakış atına binmiş naz uykun ne çok zalimdir."

Dede ʿÖmer Rūşenī'nin beytinde ise göz ile kaş baş başa vermiş, fitne çıkarmaktadır:

ol göz ü ol ḳaş peyveste çatup bir yėre baş
düzedürler fitneler hey bu ne gözdür bu ne ḳaş (45-1)[177]

"O göz ile o kaş bir yerde baş başa verip bozgunculuk yapmaktadır, bu ne çetin göz bu ne çetin kaştır, hayret!"

Sultan Cem, sevgilinin gözünün çok dinsiz olduğunu, her an can ve gönüle kastettiğini söylüyor:

hey ne bī-dīn imiş ol çeşm-i siyāhuŋ ṣanemā
ḳasd-ı cān u dil ėder her nefes ėy māh-liḳā (G. 9-1)[178]

"Ey put! Ey ay yüzlü! Kara gözün ne çok dinsizmiş, her an can ve gönüle kastediyor."

Şu beyitte sarhoş göz, usta bir okçudur. Attığı ok âşığın bağrını

---

[174] Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 278.
[175] Hayal, 406.
[176] Hayal, 440.
[177] Şenarslan, "Rûşenî Dede Ömer Aydınî Külliyyâtı (Miskin-nâme, Şobân-nâme, Der Kasemiyât ve Münâcât, Der Medh-i Mesnevî-i Ma'nevî-i Mevleviyyet, Ney-nâme, Kalem-nâme, Divan) Dil İncelemesi – Metin – Dizin (II. Cilt)", 509.
[178] Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 57.

delip geçmiş, ucundan kan damlamaktadır:

hey ne tīr-endāz olur mestāne çeşmüŋ āh kim
baġruma tīr urduġınca ḳanı peykāndan ṭamar (G. 74-5)[179]

"Sarhoş gözün ne yaman bir ok atıcıymış, öyle ki ok bağrıma değdikçe kanı delip geçen ucundan damlıyor, yazık!"

Necātī Bey ise "Sevgilinin gözüne can verme!" diyenlere tepki göstererek "Yani seven ölsün mü?" diye soruyor:

cān vėrme çeşm-i dil-bere dėrsiz necātīye
hey n'oldı şöyle dėrsiŋiz ölsün mi yā seven (416-5)[180]

"Necâtî'ye: 'Dilberin gözüne can verme!' diyorsunuz, hayret! Ne oldu da böyle diyorsunuz? Yani seven ölsün mü?"

sevgili-dudak

Timurlu şairlerinden Mevlānā Gedāī'ye göre sevgilinin ağzı gibi bir ölümsüzlük pınarı, mercan dudakları arasındaki dişi gibi bir inci asla olamaz. Böylece şair âb-ı hayat pınarı içinde inci ve mercanların olduğunu söylemiş oluyor:

lebiŋ dėk āb-ı ḥayvān hey ne nisbet
tişiŋ tėg dürr-i mercān hey ne nisbet (32-1)[181]

"Dudağın gibi ölümsüzlük pınarı asla olamaz, dişin gibi mercan incisi asla olamaz."

Şehzade Cem'in aşağıdaki beytinde dudağın şeftali, yanağın taze bir elma olduğu belirtiliyor:

leblerüŋ şeftālusını ārzū ḳılanlara
hey ne āsīb idi olmasa yanaġuŋ tāze sīb (G. 13-2)[182]

"Dudağının şeftalisini arzu edenlere yanağın taze bir elma olmasa tam bir felaketti."

Mesīḥī'ye göre ise sevgilinin dudağı çok güzel bir gül bahçesidir, öyle ki sekiz cennet onun değersiz bir yaprağı olabilir:

hey ne zībā gülsitān olur dudaġuŋ ėy perī
kim bihişt-i heşt anuŋ bir kemterīn yapraġıdur (94-4)[183]

"Ey peri! Dudağın ne harika bir güllüktür, öyle ki sekiz cennet onun ancak en değersiz bir yaprağı olabilir."

---

179 Yerli, 92.
180 Tarlan, *Necati Beg Divanı*, 398.
181 Eckmann, *Dīvān of Gadā'ī*, 44.
182 Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 59.
183 Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, 177.

sevgili-iri ben

Şeyḫī sevgilinin iri benini usta bir cambaza benzeterek saçını kimi zaman ip kimi zaman çenber yaptığını söylüyor:

hey ne çābük-bāzdür hindū beŋüŋ kim zülfüŋi
gāh urur müşgīn resen geh ʿanberīn çenber düzer (26-3)[184]

"Saçını kimi zaman miskli bir ip, kimi zaman da amberli bir halka yapan iri benin ne yaman bir cambazdır, hayret!"

Şehzade Cem'in aşağıdaki beytinde dudağın kenarındaki siyah iri ben, şekerden bir arı olarak hayal edilmiştir. Şeker "bir cins siyah arı ismidir ki altı ayağı vardır, daima güllere konar":[185]

hey ne şeker-rīz imiş laʿl-i şeker-nūşı kim
ḫāl-i leb-i yār-ıla düzdi şekerden meges (G. 164-4)[186]

"Sevgilinin tatlı dudağı ne yaman bir şekerciymiş ki dudağının kenarındaki iri ben ile şekerden bir arı yapmıştır."

sevgili-boy

Mevlānā Luṭfī, ayağa kalktığında sevgiliye seslenerek "Boyunu kaldırdın, kıyamet koptu." diyor:

boy çėktiŋ ü āfāḳ içide ḳoptı ḳıyāmet
hey hey nė belā serv-i ḫırāmān yėtilip-sėn (184-2)[187]

"Boyunu kaldırdın ve dünyada kıyamet koptu; ne pek belalı salınan bir servi olmuşsun."

Ḥarīmī Şehzāde Ḳorḳud, sevgilinin boyunu serviye benzeterek bütün insanların servinin ayağına yüz sürmek için rüzgâr gibi koştuğunu söylüyor. Beyit ölümü düşündürüyor. Nitekim servi ağacı mezar başlarına dikilir, mezar taşlarına nakşedilir. Mezarda yatan, servinin ayağına yüz sürmek ister gibi uzanmaktadır. Servi, tasavvufta tevhidi temsil eder. "Yel gibi yelmek" zamanın çabucak geçtiğini anlatıyor, ömür çok kısadır. Böylece her insan, ömrünü koşarcasına tamamlayarak son istirahatgâhı olan mezarında servinin ayak ucuna uzanır; zamana, kadere, Hakk'a boyun eğmekten başka bir çaresi yoktur. Beyitte hüsn-i ta'lil yapılmış:

---

184 Biltekin, "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)", 125.
185 Öztürk ve Örs, *Mütercim Âsım Efendi [ö. 1819]: Burhân-ı Katı [Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-yi Burhân-ı Kâtı']*, 721.
186 Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 144.
187 Karaağaç, *Lutfî Divanı: Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbaskı*, 139.

hey ne zībā serv olur ḳaddüŋ cihān bāğında kim
pāyuŋa yüz sürmege yėl gibi yėler bunca kes (13-3)[188]

"Senin boyun dünya bâğında bunca insanın ayağına yüz sürmeye rüzgâr gibi koştuğu ne kadar da güzel bir servi olmuştur."

âşık

Çākerī'nin aşağıdaki beytinde gülün geldiğini gören bülbülün şaşırdığı ve hayretle bahar mevsiminin gelip gelmediğini sorduğu dile getiriliyor:

görüp bülbül gülüŋ geldügin eydür
ne mey nūş ėdicek vaḳt oldı mı hey (114-5)[189]

"Bülbül, gülün geldiğini görünce: 'Ne, şarap içecek vakit geldi mi? Hayret!' dedi."

Feṯḥī Ḫudāyī sevgiliye mal mülk, can ve baş feda etmekten kaçınmanın âşık için mümkün olmadığını söylüyor:

māl u mülk cān u baş ol maʿşūḳa
ʿāşıḳa dirīġ ḳılmaḳ hey nedür (748-4)[190]

"Âşığın o sevgiliye mal, mülk, can ve baş vermekten kaçınması asla olmayacak bir iştir."

Ḥabībī [ö. 1512?]'nin beytinde âşığın gözünden akan ciğer kanı Yemen akikine benzetilmiştir:

hey hey bu ne ʿaḳīḳ-i yemendür dėdüm dėdi
gözden aḫan cigerdeki ḳanıŋ-durur senüŋ (43-3)[191]

"'Bu ne sıradışı bir Yemen akikidir?' dedim, 'Gözünden akan ciğer kanındır.' dedi."

Āhī Çelebi sevgilinin güzellik nurlarına dayanabildiğinden dolayı kendisini ayıplıyor:

ṭūr-ı mūsá döymedi envār-ı ḥüsnüŋ tābına
hey ne taşdan yüregüm var imiş alláhum benüm (67-4)[192]

---

188 Akın, "Harîmî (Şehzâde Korkud) Dîvânı'nın Nesre Çevirisi ve İncelenmesi", 52.

189 Aslan, "Dîvân-ı Çâkerî (Dil Özellikleri-Metin)", 86. Ḳansu Ġavrī'nin şu musammat beyti de benzeri mazmunu ihtiva ediyor:
muṭrib elüŋe sāzuŋı al vaḳt-i ṭarabdur
çal çeng ü def ü ney
ʿayş eylemese bir kişi bu demde ʿacabdur
gül mevsimidür hey (60-1) Yavuz, *Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, 131.
"Ey çalgıcı! Sazını eline al, şenlik vaktidir; çeng, def ve ney çal! Bu vakitte bir kişi eğlenmese şaşılacak şeydir; işte gül mevsimidir."

190 Yasak Peran, "Fethî Hüdâyî Dîvânı", 681.

191 Məmmədov, *Həbibi: Şeirlər*, 69; Erden, "XV. Yüzyıl Şairi Habîbî ve Dîvânı", 37.

"Musa'nın dağı senin güzelliğinin parlak nurlarına dayanamadı; benim ne kadar taştan yüreğim varmış Allahım, hayret!"

rakip

Ḥarīmī kıskanç rakibin sevgili hakkında onunla sürekli tartıştığını söylüyor:

baḫs-i yār ėder benümle dem be-dem bī-dīn ḥasūd
hey ne kāfirdür görüŋ eyler müsülmān ile baḫs (4-2)[193]

"Dinsiz kıskanç rakip benimle devamlı sevgili konusunda tartışıyor, Müslümanla tartışan ne çetin bir kâfirdir, görün!"

Tācī-zāde Caʿfer Çelebi zahide seslenerek onu cehennemle korkutamayacağını, zira ayrılık ateşinin daha yakıcı olduğunu ifade ediyor:

zāhidā ḳorḳutma sen nār-ı cehennemle beni
hey cehennemden ne ġam çün āteş-i hicrān degül (125-4)[194]

"Ey zâhit! Beni cehennem ateşi ile korkutma, cehennemden asla gam yok çünkü ayrılık ateşi gibi değildir."

şeytan

Aḥmed-i Rıżvān [ö. 1528?] Hz. Âdem'e secde etmeyen şeytanın doğru yoldan şaştığını, böylece o anda lanetlenerek dışlandığını şöyle ifade ediyor:

çü şeyṭān ol secdeyi ėtmedi
ṭarīḳ-i hidāyet bulup gitmedi

hemān oldı ol dem laʿīn u racīm
ne bed-ḫū olur hey ne ṭabʿ-ı leʿīm (7-15, 16)[195]

"Şeytan o secdeyi etmeyip doğru yola gitmediği için o an hemen mahrum kalmış ve dışlanmış oldu, ne kötü bir huy ve ne pek alçak bir tabiattır."

Bergama

Aḥmed-i Dāʿī, Bergama'yı çok beğendiğini şöyle dile getiriyor:

hey ne mübārek yėr olur berġama
düşdi yine işbu göŋül bir ġama (157-1)[196]

"Bergama ne pek mübarek bir yerdir, işte bu gönül yeniden gama düştü."

---

192 Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 33.
193 Akın, "Harîmî (Şehzâde Korkud) Dîvânı'nın Nesre Çevirisi ve İncelenmesi", 43.
194 Erünsal, *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 328.
195 *Çeltik*, *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*, 102.
196 Özmen, *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım)*, 162.

gökyüzü

Aşağıdaki beyitte gökyüzü usta bir kâsebaza benzetilmiştir; öyle ki eteğinin altında ateş dolu bir tas (güneş) gizlemektedir:

hey ne nāzük ṭās-bāz-ı kāmil olur āsumān
dāmeni altında olur ṭās-ı pür-āteş nihān (14-1)[197]

"Gök ne çok marifetli usta bir kâsebazdır ki eteğinin altında ateş dolu bir tas gizlemektedir."

dünya

Aḥmed-i Dāʿī dünyanın geçiciliğine vurgu yaparken şarapla avunmak istediğini ifade ediyor:

getür şu bāde-yi gül-rengi sāḳiyā içelüm
cihān ş̲ebātına hey hey ne iʿtibār geçer (215-3)[198]

"Ey sâkî! Şu gül renkli şarabı getir, içelim; dünyanın kalıcılığına ne çok güveniliyor/ İtibar edilmez/ geçicidir."

13. hey nėce "hayret... ah, nasıl?"

ʿÖmer b. Mezīd [15. yy.]'in aşağıdaki beytinde sevgili sözünde durmayan, antlaşmayı bozan birisidir. Beyitte söz "hey neşe" şeklinde geçiyor:

ʿahdüŋe ṭurmaduŋ u hey nėş̲e bozduŋ ḳavlüŋi
bu mıdı umduġumuz ėy gül-ʿiz̲ārum n'eyledüm (300-2)[199]

"Ey gül yanaklım! Sözünde durmadın, ah sözünü nasıl da bozdun! Umduğumuz bu muydu, ben ne yaptım?"

Şehzāde Cem, sevgilinin onu öldürmediği için pişman olduğunu dile getiriyor:

furṣatın bulup cemüŋ ḳatl ėtmedügiyçün ḥabīb
hey nėce yaŋılmışam dėyü peşīmāndur henūz (G. 151-7)[200]

"Sevgili, fırsatını bulup Cem'i öldürmediği için 'Ah nasıl da yanılmışım!' diyerek hâlâ pişmandır."

Revānī ise sevgilinin onunla arkadaş olmaktan utandığını söylüyor:

utanur ben bī-nevā ile muṣāḥib olmaġa
hey nėce ʿār ėtmesün ol pādişāh ben bir gedā (8-4)[201]

---

197 Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, 62.
198 *Özmen, Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım)*, 200.
199 Durkaya, "Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası", 306.
200 Yerli, "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]", 137.
201 Avşar, *Revânî Dîvânı*, 179.

"Ben zavallı ile musahip olmaya utanıyor, ah nasıl utanmasın? O bir padişah, ben ise bir dervişim."

Tācī-zāde Caʿfer Çelebi'ye göre padişahın himmeti, talih ve baht hümasını avlayan bir avcı kuştur:

hey nėce şehbāz olur şāhā ʿulüvv-i himmetüŋ
kim hümā-yı baḫt u devletdür aŋa her dem şikār (K. 12-31)[202]

"Ey padişah! Himmetinin yüceliği nasıl bir doğan kuşudur ki her an talih ve baht hümasını avlıyor? Hayret!"

sevgili-saç

Şerāyī, sevgilinin saçını gönülleri büyüleyen bir büyücüye benzetiyor:

hey nėce sāḥir-durur kim siḥr ile efsūn ėdüp
dilleri ėtdi musaḥḥar kākül-i müşgīn-i dost (27-9)[203]

"Sevgilinin misk kokulu saçı nasıl bir büyücüymüş, hayret! Sihirle efsun okuyup gönülleri büyüledi."

Aḥmed-i Rıżvān'ın aşağıdaki beytinde gönlün, saçın sevdasına düştüğü; bunun ise olmayacak bir iş, karışık bir hayal olduğu ifade ediliyor. Sevda sözcüğü ile aynı zamanda saçın karalığına işaret ediliyor, hayal sözcüğü ile birlikte düşünüldüğünde karabasan ima ediliyor.[204] Müşevveşlik, saçın kıvırcık olmasıyla ilgilidir. Şair, perçeme sevdalanarak sıkıntıya düştüğünü, bunun ise neticesiz bir iş olduğunu anlatmış oluyor. Saçın tasavvuftaki anlamı göz önüne alındığında kesretin yani dünya ilgilerinin kişiyi saadete ulaştırmayacağı ifade ediliyor:

perçemi sevdāsına düşdi göŋül āh kim
nėce müşevveş-ḫayāl hey nėce fikr-i muḥāl (483-2)[205]

---

[202] Erünsal, *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 74.

[203] Kolunsağ, *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, 241.

[204] Sevda sözcüğünün karabasanla ilgisi, Kayseri yöresine ait "Aşağıdan Gelir Hozalı Gelin" türküsünde ifade edilmektedir. Türküdeki hoza "püskül, saçak" anlamında olup saçla ilgilidir:

Aşağıdan gelir hozalı gelin
Topla fistanını toz olur gelin
kaldırsam peçeni baksam yüzüne
Eller ârif olmuş söz olur gelin
Vay beni beni de yaralar beni
Gece uyutmuyor sevdalar beni
Gece uyutmuyor karalar beni

[205] Çeltik, *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*, 372.

"Gönül, perçeminin sevdasına düştü, eyvah! Nasıl karışık bir hayal, nasıl olmayacak bir düşüncedir, hayret!"

sevgili-göz

tīz ėder dökmeg-içün ḳanumı ḫancercügini
çeşm-i ḫūn-ḫārecügi hey nėce kāfircük olur (81-4)[206]

"Kanımı dökmek için hançerciğini keskinleştirir, onun hunhar gözü nasıl bir kâfircikmiş, hayret!"

Ḳansu Ġavrī [ö. 1516]'de söz *hey hāy nėce* biçimindedir:

hey hāy nėce fitnelüdür cādū gözüŋ kim
cān ḳaṣdına her dem
ḫancer daḳınur yaʿnī ki bu sāz u selebdür
rüstem ola yā key (60-4)[207]

"Hayret! Cadı gözün nasıl da fitnecidir, her an cana kastederek savaş aleti olan hançerini takınıyor, öyle ise o Rüstem veya Key olmalıdır."[208]

âşık

Aşağıdaki beyitte Revānī sevgilinin vefasızlığına vurgu yaparak âşığın bundan dolayı yakasını gül gibi yırttığını belirtiyor:

hey nėce çāk ėtmeye ʿāşıḳ yaḳasın gül gibi
kim güzeller arasında bī-vefāsın gül gibi (442-1)[209]

"Âşık yakasını ah nasıl gül gibi yırtmasın, öyle ki güzeller arasında gül gibi vefasızsın."

derviş

Saʿdī-yi Cem [ö. 1494?] dervişi şeytanın yoldan çıkardığı birisi olarak niteliyor:

naẓar ḳıl imdi ḫālüŋe ė dervīş
yoluŋdan hey nėce ėletdi şeyṭān (Saʿdī-yi Cem: 218-2)[210]

"Ey derviş! Şimdi hâline bak! Şeytan nasıl da seni yolundan çıkardı, ah!"

---

[206] Kolunsağ, *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, 261.

[207] Yavuz, *Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, 131.

[208] Şehname kahramanlardan birisi olan Zaloğlu Rüstem hançeri ile ünlüdür; mesela savaştığı ak devi hançerle öldürmüştür; bk. Konyalı, "Firdevsî Şehnâme Kahramanlarından Rüstem'in Devlerle Mücadelesi Sahnelerinin İkonografisi", 352. Key "emir, padişah" anlamında lakap olup ilk kullanan Keykubad'dır, Rüstem'in yardımıyla tahta çıkmıştır; hikâyesi yine Şehnâme'de anlatılmaktadır.

[209] Avşar, *Revânî Dîvânı*, 435.

[210] Kılıçarslan, *Eğridirli Hacı Kemâl Câmiʿü'n-Neẓâʾir Eksik Şiirler Bâyezîd Nüshası No: 5782 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, 220.

14. *hey* "yakışıklı, güzel, alımlı"

Arapçadaki *hey*'in (< heyyiʾ) "yakışıklı, güzel, alımlı" anlamında olduğu yazının giriş bölümünde belirtilmişti. Klasik şiirde sözün, bu anlamıyla iham-ı tenasüb oluşturacak şekilde kullanıldığı kanaatindeyim. Mesela; Aḥmed Pāşā:

gülgūn ayaġı al ele ėy lāle yüzlü hey
kim duta bāġ-ı ḥüsnüŋi tāze nesīm-i mey (309-1)[211]

"Ey al yüzlü güzel! Hemen/ Gül renkli kadehi eline al ki güzelliğinin bâğını taze şarap esintisi yayılsın."

ʿAlī Çelebi:

bendeyüz sen şāha ḫānum cānuma ḥükmüŋ geçer
ḳul ḳaçan dutmayısardur hey begüm sulṭān sözin (66-5)[212]

"Hânım! Sen padişaha kulum, hükmün canıma geçer. Ey/güzel beğim! Kul sultanının sözünü ne zaman tutmayacaktır?"

Mihrī Ḫātun:

ruḫlaruŋuŋ pertevin setr ėtmesün kāfir ḫaṭuŋ
hey begüm göster cemālüŋ nūrın īmān eyle ʿarż (68-2)[213]

"Kâfir/siyah ayva tüyün yanaklarının parlaklığını örtmesin; ey/ güzel beyim! Cemalinin nurunu göster, imanı arzet."

Āhī Çelebi:

kim gėyürdi gül gibi bu cāme-yi ālı saŋa
kimler ögretdi bu āli hey ḥasan bālī saŋa (6-1)[214]

"Ey/Güzel Hasan Bâlî! Gül gibi bu al kaftanı sana kim giydirdi, bu hileyi sana kimler öğretti?"

Tācī-zade Caʿfer Çelebi:

ḳanumı dök sürme ḳapuŋdan beni budur sözüm
hāy efendüm hey begüm ḳan ile ḳānūn eyleme (182-2-III)[215]

"Kanımı dök, beni kapından kovma, sözüm budur. Aman efendim, aman/ güzel beğim! Kanunu kanla uygulama/ Yanlışı yasalaştırma."

Sonuç;

Klasik Türk şiirinde karşılaştığımız sözlerden biri olan *hey* tespit

---

211 Hayal, "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)", 417.
212 Sona, *Alî ve Divanı*, 124.
213 Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, 87.
214 Kaçalin, *Âhî [1476-1517] Dîvân*, 5.
215 Erünsal, *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*, 390.

ettiğimiz beyitlerden hareketle "hah, işte, tamam", "uyarı, tembih; uyan, dikkat et, sakın", yakışıklı, güzel, alımlı", "yazık", "durmadan, devamlı, hemen", "hayret" anlamlarıyla birlikte *hey de-* "yapma, etme demek, engel olmak", *hey deyince* "bir anda, hemen, çabucak", *hey kıl-* "ah vah etmek", *hey maazallah* "Aman Allah korusun!", *hey meded* "eyvah, yazık", *hey ne+...* ve *hey nece+...* "pekiştirme ile birlikte şaşkınlık", *hey ki* "yazık ki" biçimleriyle kullanılmaktadır. Sözün *ha, hay hi, huy* şekli de vardır.

Hey, Türk ve Fars klasik edebiyatlarının şiir diline girmiş ortak bir sözdür. Anlamları bakımından her iki edebiyatta ortaktır. Yine söz Arapçada da benzer anlamlar ifade etmektedir.

Giriş bölümünde ifade ettiğimiz, çalışmanın odaklandığı hususlardan biri olan sözün sözlüklere girmemiş kullanımlarının/ anlamlarının olup olmadığı ile ilgili şunu söyleyebiliriz: Sözün *hey kıl-, hey ki, hey maazalllah, hey ne+..., hey nece+...,* biçimleri sözlüklerde yer almamış ancak Türk edebiyatı metinlerine girmiştir. Odaklanan ikinci hususla ilgili olarak ise: Sözü mazmun olarak kullanan şairler büyük oranda tekrara düşmemiş, başka şairleri de taklit etmemiştir. Tekrara düşmeme veya taklit etmeme durumu şu şekilde kendini göstermektedir: Beytin mazmunu ya farklı sözcüklerle ifade edilmektedir, ya da farklı bir bakış açısıyla (farklı bir vech-i şebeh, farklı bir ta'lil, sebep) dile getirilmektedir. Her iki durum da klasik şiir anlayışında taklit (özellikle sirkat) veya kendini tekrar sayılmamaktadır.

Kaynaklar

Akçay, Gülçiçek. *Dîvân-ı Le'âlî (İnceleme-Metin).* 2. bs. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2020.

Akın, Öykü. "Harîmî (Şehzâde Korkud) Dîvânı'nın Nesre Çevirisi ve İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.

Arslan, Mehmet. *Mihrî Hâtun Divânı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayını: 3580, 2018.

Aslan, Şükran. "Dîvân-ı Çâkerî (Dil Özellikleri-Metin)". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Aslan, Üzeyir. *Ivaz Paşaoğlu Atâyî: Dîvân.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1276, 2018.

———. "Türk Edebiyatının Bilinen En Eski Nazire Örnekleri: Seyf-i Sarâyî'nin Şiirleri". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 10, sy 31 (2022): 1-31.

Avşar, Ziya. *Revânî Dîvânı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları: 3145, 2017.

Ay Say, Ümran. "Klasik Türk Şiirinin Başlangıç Dönemi Şairlerinden Yahyâoğlu ve Divançesi". *Kültürk Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* sy 3 (Yaz) (2021): 11-63.

Babür, Yusuf. "Şeyh-i San'ân Kıssasına Dair". *Turkish Studies* 8, sy 13 (2013): 509-16.

Bayram, Abdulkadir. "Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin Şifâü'l-Esrâr'ı Üzerine Tarihî Dil Bilgisi Çalışması". Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Bayram, Yavuz. *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî).* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 3614, 2018.

Biltekin, Halit. "Şeyḫī Dīvānı (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)". Doktora Tezi, Ankara Ünivresitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Biray, Nergis. "Türkmen Türkçesinde Kuvvetlendirme İşlevli Dil Birimleri: 'hi, hi-de, hiy-de, hey, hey-de, heyem'". *Diyalektolog,* sy 11 (2015): 1-13.

Canpolat, Mustafa. *ʿÖmer bin Mezīd: Mecmūʿatüʾn-Neẓāir: Metin-Dizin-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 500, 1995.

Çatalkaya, Günay. "16. Yüzyıl Azerbaycan Şairlerinden Fedâyî ve Beḫtiyâr-nâme Mesnevisi (İnceleme ve Çeviriyazı)". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2018.

Çeltik, Halil. *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi: 542, 2017.

Demirel, Mustafa. *ʿAlī bin Aḥmed bin Emīr ʿAlī: Mecmūʿa-i Laṭīfe ve Dili Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* İstanbul: Çağrı Yayınları: 98, 2005.

Denizmen, Serap. "Mevlânâ'nın Dîvânında 'Kut'lu Ceylan Motifi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* sy 27 (2021): 213-38.

Doğan, Muhammed Nur. *Avnî (Fatih) Dîvânı.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 3142, 2012.

Durgut, Hüseyin. "Şeyh Süleymân Efendî-i Buhârî Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu". Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Durkaya, Hayriye. "Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası". Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Eckmann, János. *Dīvān of Gadāʾī.* Bloomington Indiana: Indiana University Publications Uralic and Altaic Series: 113, 1971.

Eraslan, Kemal. *Mevlana Sekkâkî Divanı.* Ankara: Türk Dil Kurumu: 720, 1999.

Ercan, Özlem. "Divan Şiirini Hukukî Bakış Açısı ile Değerlendirmek: Suç ve Ceza". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sy 26 (Ocak 2014): 167-99.

Erden, Murat. "XV. Yüzyıl Şairi Habîbî ve Dîvânı". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2018.

Ergin, Muharrem. *Kadı Burhaneddin Divanı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2244, 1980.

———. "Melîhî". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 2, sy 1-2 (1946): 59-78.

Ersoy, Ersen. *Dîvân-ı Hafî.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi: 36, 2021.

———. *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî ve Dîvânı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları: 3557, 2017.

Ersoy, Ersen, ve Ümran Ay. *Hoca Dehhânî Divanı.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.

Erünsal, İsmail. *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 3103, 1983.

Güneş, Murat. "Ḫāliş İbrāhīm-i Pozarefçevī [ö. 1752]: Mecmaʿuʾl-Emṣāl, İnceleme, Tenkitli Metin, Dizinler, Açıklamalar". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020.

Hayal, Züleyha. "Ahmed Paşa (İnceleme - Tenkitli Metin - Çeviri - Sözlük)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2022.

Işınsu Durmuş, Tuba, ve Rıdvan Canım. *Edirneli Şevkî Dîvânı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları: 3592, 2018.

İpekten, Haluk. *Karamanlı Nizâmî, Dîvân.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları: 3665, 2020.

Kaçalin, M. Sinan. *Âhî [1476-1517] Dîvân.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 3140, 2012.

Karaağaç, Günay. *Lutfî Divanı: Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbaskı.* Ankara: Türk Dil Kurumu: 687, 1997.

Karasoy, Yakup. *Şiban Han Dîvânı (İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım).* Ankara: Türk Dil Kurumu: 614, 1998.

Karavelioğlu, Murat A. "Divan Şiirinde 'Bend Geçmek', 'Hurde Geçmek' ve 'Kapı Geçmek' Deyimleri Üzerine". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* sy 31 (2014): 175-204.

Kavaklık, Rüstem. "On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabâyî ve Divançesi (Transkripsiyonlu Metin-Açıklamalar-Dizin)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

Kaya, Önal. *Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları I: Ḳul ʿUbeydī (XVI. yüzyıl) ve Ḳul Şerīf (XVII. yüzyıl).* Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 43, 2003.

Kayhan, Abdulkadir. "Divan-ı Fanî İncelemesi". Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Kılıçarslan, Orhan. *Eğridirli Hacı Kemâl Câmiʿü'n-Nezâʾir Eksik Şiirler Bâyezîd Nüshası No: 5782 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım).* Ankara: Grafiker Yayınları: 438, 2022.

Koç, Mustafa, ve Tanrıverdi. *Vankulu Lügati Vankulu Mehmed (Mehmed b. Mustafâ el-Vânî, ö. 1592).* 2 c. İsanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı: 52, 2014.

Kolunsağ, İbrahim. *Serâyî Dîvân (Notlandırılmış Metin-İnceleme).* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1291, 2019.

Konyalı, Neslihan. "Firdevsî Şehnâme Kahramanlarından Rüstem'in Devlerle Mücadelesi Sahnelerinin İkonografisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy 45 (2023): 337-69.

Köktekin, Kazım. *Şeyh-zâde Atâyî, Dîvân.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1292, 2019.

Kulat, Özlem. "Gülşeni Saruhani Divanı ve Tahlili". Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kültüral, Zuhal, ve Latif Beyreli. *Şerîfî Şehnâme Çevirisi.* I-IV c. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 717, 1999.

Mansuroğlu, Mecdut. "Mevlana Celaleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 2 (1954): 207-20.

Mengi, Mine. *Mesîhî Dîvânı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayını: 3677, 2020.

Məmmədov, Ƹzizağa. *Həbibi: Şeirlər.* Bakı: Şərq-Qərb, 2006.

Mutçalı, Serdar. *el-Muʿcemu ʾl-ʿArabī ʾl-Ḥadīṯ Arapça-Türkçe Sözlük.* İsanbul: Dağarcık Yayınları: 1, 1995.

Onay, Ahmet Talât, ve (Haz.) Cemal Kurnaz. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı: 77, 1993.

Özkan, Ömer. *Bursalı Nakkaş Safî ve Dîvânı.* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2015.

Özkök, Salih. "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Doğu Şehirleri (1641-1648)". Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Özmen, Mehmet. *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin - Gramer - Tıpkı Basım).* 1-2 c. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 775, 2001.

Öztürk, Mürsel, ve Derya Örs. *Mütercim Âsım Efendi [ö. 1819]: Burhân-ı Katı [Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-yi Burhân-ı Kâtı'].* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 733, 2000.

Öztürk, Seyfullah. "Fazlullâh Han Lügâti (İnceleme-Metin-Dizin)". Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020.

Özyıldırım, Ali Emre. *Hamdullah Hamdî Divanı.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi: 3198, t.y.

Özyürek, Dursun. "İsfendiyaroğlu Rüstem Bey Dîvânı (Dîvân-ı Kâsımî): İnceleme ve Metin". Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Redhouse, Sir James W. *Kitābu Meʿānī-yi Lehçe A Turkish and English Lexicon shewing in English the significations of the Turkish terms.* 3. bs. İstanbul: Çağrı Yayınları: 7, 2006.

Sona, Fatih. *Alî ve Divanı.* İstanbul: Kitabevi Yayınları: 764, 2020.

Steingass, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian - English Dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature.* Lügatlar Dizisi 7. İstanbul: Çağrı Yayınları: 115, 2005.

Sünger, Ercan. "Fakîh: Hayatı, Eserleri, Divanı". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Şahin, Esma. "Osmanlı Şiirinde 'Şaraba Rehin Verme' Metaforu". İçinde *Yücel Dağlı Anısına,* 494-520. İstanbul: Turkuaz, 2011.

Şahin, Özlem. "Ahmed Hayâtî-yi Elbistânî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Vehbî Adlı Eseri 'Şerhü Tuhfeti'l-Manzûmeti'd-Dürriyye fî-Lügati'l-Fârisiyye ve'd-Deriyye' (İnceleme-Tentikli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Cem Sultan (ö. 900/1495)". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 7:283-84. İsanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Şenarslan, Fazıl. "Rûşenî Dede Ömer Aydınî Külliyyâtı (Miskin-nâme, Şobân-nâme, Der Kasemiyât ve Münâcât, Der Medh-i Mesnevî-i Ma'nevî-i Mevleviyyet, Ney-nâme, Kalem-nâme, Divan) Dil İncelemesi – Metin – Dizin (II. Cilt)". Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020.

Şentürk, Ahmet Atilla, ve Nurcan Boşdurmaz. *Molla Aşkî: Dîvân.* Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi 83. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Şükün, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya.* 1-3 c.

İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1984.

Talan Demirci, Jale. "Kişverī Dīvānı (İnceleme - Metin - İndeks)". Doktora Tezi, Ankara Ünivresitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Tamar, Fatma Nur. "Fethî'nin Deh-nâme'si (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Dil İçi Çeviri)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2023. YÖK Tez Merkezi Nr. 819231.

Tarlan, Ali Nihat. *Necati Beg Divanı.* İsanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2342, 1997.

Taş, Hakan. *Ṣāfī Dīvān [Analysis - Text - Translation Explanation - Index - Facsimile].* The Sources of Oriental Languages and Literatures 154. İstanbul: Harvard University, 2022.

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı.* C. 2. Wien: OAW, 2009.

Turan, Şerafettin. "Bayezid II (ö. 918/1512)". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 5:234-38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Uzun, Mustafa. "İsa". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 22:473-75. İsanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

Yaltkaya, M. Şerefeddin. "Mevlana'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler". *Türkiyat Mecmuası - Journal of Turkology* 4 (1934): 112-68.

Yasak Peran, Yeliz. "Fethî Hüdâyî Dîvânı". Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Yavuz, Orhan. *Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım).* Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 2, 2002.

Yavuzarslan, Paşa. *Kamus-ı Türkî: Şemseddin Sami.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1001, 2010.

Yerli, Zeliha. "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı [İnceleme - Metin - Diliçi Çeviri - Sözlük]". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, dv.





ISBN: 978-625-367-916-3